

OROL.

Časopis pre zábavu a poučenie.

Zodpovedný redaktor **Ján Kalinčák**. Riadny spolupracovník **Andrej Sytniansky**.
V Turč. Sv. Martine, 15. septembra 1870.

Skamenelá deva.

Duje vetor, duje poľom,
S kvietky pohráva si,
Klania sa mu hybké krovie,
Tajno šuštia klasy;
Šumí pole, hvizdí vetor,
Letia nebom chmáry,
Z ich objatia poukryto
Bladosť luny žiari.
Sliedi mesiac zpoza chmáry
Po širokej doli;
Škúli mesiac na tú devu,
Čo tam robí v poli?
Tyčí deva poľom tajným,
Stojí — nepohne sa;
Hľadí deva strmo, divo,
Nočnie na čudesá,
Páči deva — ale zrak to
Lesku odomretý,
Hľadí, hľadí, nič nevidí
Balvák z kamenetý. —
Zdá sa, že chce hýbať pery
Že ruky vystiera,
Že oživa, že sa hrud jej
Šíri i soviera:
Ale reč tá v perách väzí,
Ramä ztuhlá skala
Prs klenutie duša živá
Dávno zanechala
Duje vetor, duje poľom,
S listim pohráva si,

Klania sa mu pestré kvieťa,
Šumia tajno klasy;
Hviždi vetor, šumí pole,
Luna vykukáva:
Biela vila sestre vile
Voľač pošuškáva:
„Vybrala sa bieda holá
Do Tatier podolia,
Zamlčaly sa doliny
Zpustly žirne polia,
Len tu i tam kapla siza,
Kde nevyschly zraky,
Na zem kričiacu o vlahu
Po nebies oblaky.
Zúfalosti vzdych sa vinní
Zo stiesnenej hrudi:
Žitíá bolo málo v svete,
A prímmoho ľudí.
Žila vdova, živorila,
Kopa biednych detí;
Ostatní už kúsok chleba
Strojila svojeti,
A tu hriech nad hriechy; deva
Slzou pokropený
Uchvátila jim ostatní
Chlebík tolkej ceny
Kliala matka, plačú deti,
Hnevom zanevrela,
Kliala dcere: Bohdaj si tam
Bola skamenela! —
Stála, skrehla, skamenela
Do božieho súdu —
Díva sa jak chlebík klasov
Podlú venčí hrudu.
Stojí, stojí s totým chlebom,
Tajno šuštia klasy;
Duje vetor, duje poľom,
S kvietky pohráva si;
Šumí pole, hviždí vetor,
Letia nebom chmáry,
Z ních na devu poukryto
Bladosť luny žiari.

Dla národnej poviestky Ján Alex. Fábry.

Obšitník.

Veselohra vo troch jednaniach.

(Dokončenie.)

Jednanie tretie.

Výstup VI.

Valentinka, Obšitník a z počiatku i Julka.

Valent. (významne pohliadnuc na slúžku.) Choď Julka dač k občerstveniu zatiaľ pripraví, dokiaľ ja sa trocha o spôsobe toho nešťastia môjho drahého otca s jeho prítomným retovníkom porozprávam.

Julka (pokloní sa a odíde.)

Valent. (v rozpakoch čo a jak si začať zasmyšlená kráča po javišti a zrazu zastane pohliadne na Obšitníka.) Teda vašej statočnosti mám čo ďakovať, že som ešte nie sirota, že mi drahý otec môj na žive zostal?

Obšit. (miesto odpovede vzdychne a opre sa o stenu, aby nepadol, bo nohy jeho pod nim sa trasú.) Ach!

Valent. (zpozorujúc to, starostlivo.) Pre Boha čo vám je? vy klesáte! Snáď veľké napnutie vašich síl pri retovaní môjho otca, a inostranná slabosť vaša — tu — (podáva mu stolec) sadnite si a trocha odpočinite!

Obšit. (zklopiač oči nemo poslúchne a sadne si.)

Valent. Snáď bude vám potrebné dáko občerstvenie! Povedzte!

Obšit. (nemo krutí hlavou, že nie.)

Valent. (úzkostlivo.) Máte dáku bolast? pošlem pre lekára!

Obšit. (opäť nemo krúti hlavou.)

Valent. (v rozpakoch.) Ja teda neznám, čím bych vám pomôcť mohla.

Obšit. (zmôže sa a s preinakšeným hlasom dumno vypovie:) Nestarajte sa milost slečinka, veď to už prešlo!

Valent. Chvala Bohu, že vám je lepšej! (bokom) Ale čo to za hlas? jak otriasol mojím srdcom! (hlasne) vy ste boli neďaleko jako môj dobrý otec s koňom padol?

Obšit. (dumno.) Áno.

Valent. A na blízku nebol nikto, čoby mu bol v stave pomôcť?

Obšit. Nikto.

Valent. Teda vám samému mám čo ďakovať za život môjho milého otca? O jak som vám veľká dlžníčka!

Obšit. Naskrze nie.

Valent. Vy ste veľmi skromný, poznať šľachetnosť srdca vášho. Lež o tom ešte budúcné. — (prestávka; zamyslí sa, jako by si premyslieť chcela, jako si má začať.) Mala bych sa vás teraz na dač iného opýtať?

Obšit. Rozkážte.

Valent. (ostichavo.) Hovoril vám dač môj slúžobník Pišta?

Obšit. Áno.

(Prestávka. Valentinka ráz sem i tam prejde.)

Valent. (postojí pred ním.) Poviete mi pravdu, čo sa vás budem pýtať?

Obšit. Poviem.

Valent. (sa zmuží.) Boli ste vy pred 4 týdní pod týmto oknom? (ukazuje naň.)

Obšit. Bol.

Valent. A ste i spievali?

Obšit. Áno.

Valent. (bokom.) Čo je tak jednoslabičný? (zamyslí sa, na hlas:) A viete či ja je to pieseň?

Obšit. Viem!

Valent. A znali ste vy pána Dubinského? (zapáli sa.)

Obšit. Znal. (Bokom) Ach Bože!

Valent. (zasluchnúc.) Vás predca dač bolet musí?

Obšit. Ach to iba tak nekdy bodne.

Valent. (úžasne bokom.) Ale tento hlas, tento hlas! (na hlas.) Mal to byť statočný pán, ten Dubinský.

Obšit. Tak hovoria.

Valent. Škoda ho teda (vzdychne) že v tak mladom veku zahynul.

Obšit. (svojím prirodzeným hlasom.) Ach nemožno, nemožno ďalej sa pretvarovať (a skloní sa pred ňou na kolena.)

Valent. (s hrôzou a preniknutosťou odskočí od neho.) Ach Bože môj, čo je to?

*

Čí to hlas? To známy hlas! Človeče pre Boha! kto ste? čo ste? čo chcete?

Obšit. (klačiac složenými rukama a pohliadajúc na Valentinku vyrkne šepkavým hlasom.) Valentinka, život môj! Ja som to.

Valent. (trasúc sa na celom tele práve by bola zkesla na zem, keby ju Dubinský, lebo ho už teraz tak menovať dlžno, nebol do svojich náručí chytil.) Ach Bože! Kde som? Čo sa so mnou deje?! (zašopce.)

Dubinský (rozkošne.) V náručí tvojho nešťastného — ale nie, nesmierne šťastného Miloslava!

Valent. (jako zo sna.) Miloslava? — Iste to hlas Miloslava, ale —

Dub. Čo ale anjel môj! pozri, pozri mi do očí mojich, polož, polož hlavku tvoju na srdce moje a uvidíš a pocítiš, že to tvoj Miloslav.

Valent. (bolno sladkým zrakom pohliada naňho a prudko objíme ho.) Ach Bože! tos ty skutočne môj oplakaný, môj horúco oplakaný, mrtvý, ach! hrozné slovo, mrtvý! ale zas živý, živý Miloslave, slnko života môjho?!

Dub. (úzko zovre ju k srdcu svojmu a pritisne na prebledlé ústočká horúci od nej vratený bozk.) Ach Valentinka, hviezda môjho života, už som tisíc násobne zaplatený za všetky strasti, bóle, žiale, utrpenia trojročného moje!

Valent. (polohlasne lúbezným hlasom.) Či je to sen či skutočnosť? O ak je to sen, kým sa nikdy z neho neprebudím, lež ho snívam na večné veky! (túli sa k nemu a hladí tvár jeho.)

Dub. (nadšene.) Nie to sen, Valentinka sladká, je to skutočnosť, najblaženejšia skutočnosť. Ja v mojích rukách držím poklad môj, ktorý odváži desať životov. Hoj kolkoráz život môj v nebezpečenstve bol, ale volil bych ho storáz nasadiť, za toto jedno nebeské okamženie (znovu ju zľúba.)

Valent. (pohládza ho.) Ach tys mnoho trpel drahý môj, verím, rada verím, bo i ja som trpela, vela trpela (zašopce) za teba drahý (bozká ho.) Lež jak sladko za milého, za takého milého jako ty môj (pohládí ho) trpieť, umrieť.

Dub. (zalúbeno pohliada na hovoriacu.) Hovor, ach hovor drahá, lebo jako by sa

duša tvoja nevinná, blažena, nebeskou sladkosťou prelievala do duše mojej, tak mi je, keď ustočká tvoje sladké vydychujú bublinky citu milosti a lásky tvojej!

Valent. (trocha zamysliac sa nežno sa vyvine z náručia jeho a pokyne mu vedľa nej si sadnúť.) Tak tys to bol ten bohosladký pevec, čo by si bol svoju milú tým spevom k sladkej smrti uspal?

Dub. Ach ja drahá moja! Nemohol som sa zdržať, dáke znamenie života mojho ti neposkytnúť, bo som znal, že ňa oklamať chcejú vymyslenou mojou smrťou.

Valent. (dychtivo.) Ty žes to vedel? Kto ti to povedal?

Dub. Zčiasťky som to od žida Jakuba, zčiasťky od sluhu vašho Pištu vyrozumel.

Valent. A kde?

Dub. V krčme.

Valent. V krčme? Ach znám už, povedala mi všetko Julka. — Ale že ňa do záľára boli vzali drahý môj?

Dub. Áno Valentinka roztomilá, ale to bolo iba nedorozumenie; oni chytali iného obsitníka, a preto keď som sa preukázal písmanami, hneď ma prepustili.

Valent. Jako si sa ale dozvedel, že bych ja skoro do šubou s Borkóciom prist mala?

Dub. To mi všetko Pišta zdelil v krčme.

Valent. Ach veru bolo na čase, abys dáky znak o sebe dal, lebo ináč posial bych už bola Borkóciho. (Zrazu obľadne.)

Dub. (pozorujúc to priskočí k nej.) Čo ti je duša moja sladká? Tebe iste následkom veľkého napnutia síl duševných zle prišlo! Mám-li koho na pomoc volať?

Valent. (kýva, že nie.) Ach ja nešťastná, čo som urobila! Skoro bych bola v blaženosti okamženia tohto na to zapomenula! — O! jak krátke bolo to okamženie blaženosti rajskej! A už teraz zas navždy preč (zakryje si oči.)

Dub. (zostrašený.) Ale čo je pre Boha, Valentinka život môj sladký? Prečo má byť blaženost naša navždy už preč?

Valent. (mdlým jako umierajúcim hlasom.) Preto drahý môj, že som sa Borkóciemu slúbila?

Dub. (zúfale.) Ty si sa Borkóciemu slúbila?

Valent. (tým istým hlasom.) Áno, a to ešte dobrovoľne, nevyzvaná nim k tomu.

Dub. (rozervano chytá sa za hlavu.) O nebesa! o Bože! o Bože! smiluj sa nadou a nedaj mi o rozum prísť! — alebo (prudko) áno, nech račej môj rozum večnou tmou sa zastre, abych nerozumel týmto hrozným slovám pre mňa! Valentínka slúbená Borkócimu! — Ale (zúfalo) to nemožno, ja mu dušu z tela vyrvem, lež bych moju Valentínku (objíme ju) jemu do náručia bez boja na život a na smrť položil.

Valent. (na smrť bladá.) A predca tak to má byť, bo ja som mu moje slovo dala, a slovo moje nemožno zrušiť.

Dub. (žiarlivo pozre na ňu.) Ha! nemožno? — už rozumiem; keď je tak, pravda, odstúpim musím. (Boľno.) Bože môj, ja som sa mylil, že ona mňa jediného miluje. No neni tak! Lež i za to ďakujem ti Bože, žes mi aspoň jedno nebesko-sladké okamženie požiť poprial! (vstane a chce ísť preč.) S Bohom slečna! Žite šťastne s vašim Borkócim a nedajte si kaliť blahé dni života vášho tou rozpomienkou, že ste navždy zlomily srdce vám najvernejšie, vás nad všetky veci zemské najvrelejšou láskou milujúce!

Valent. (v hrozných úzkostiach, nedá mu dohovoriť, a odchadzajúceho zachytia.) Pre Boha! zostaňte aspoň ešte na jedno okamženie! Neodchádzajte v takej nešťastnej rozčulnosti!

Dub. (obráťac sa späť bolastným výrazom tváre.) A čo tu mám viac robiť? — Dívať sa na môj hrob?! O! na hrob svoj sa dívať — to hrozné!

Valent. (v nesmiernych rozpakoch.) Ale pre Boha pane Dubinský neod dávajte sa takej ťažkomyslnosti! Jaký to hrob vidíte? Tu niet žiadneho hrobu.

Dub. (bolastne.) Jaký to hrob? — Tu hrob všetkej blaženosti života môjho. Ale (odhodlano) načo žiadate slečna, abych vám moju nešťastnou prítomnosťou ďalej kalil jasné nebo rajských pocitov duše vašej? Ja idem mrieť biedne v živote a vy choďte žiť blaženo s vašim Borkócim. (zastre si oči a chce zas odísť.)

Valent. (ho zas zachytí.) Vy nesmiete odísť, prv lež ma vypočujete! Najprv počujte

a potom súďte a ak sa vám páči (odhodlano) tak i odsúďte.

Dub. (zostane.) Ale slečna, čo mám viac počúť? Vy ste sa slúbily Borkócimu; vy ste vyriekli, že nemôžete slovo vaše zlomiť; vy ste pre mňa na vždy stratená, teda čo tu mám viac ešte robiť, čo mám ešte počúvať? Všetko ostatnie už viac nič neni pre mňa; každé slovo už viac nič inšie mi nehľása, jako smrť. Smrť! a to ešte z úst vašich! (zakryje si tvár.) Mne viac nemožno počúvať.

Valent. (žalostne naňho hladí.) Kto vám hovorí, že už všetko stratené; ja som iba riekla, že som sa mu slúbila a nemôžem môj slub sama zrušiť!

Dub. (horlivo.) A to nemá byť dost? A to nemá značiť že je všetko pre mňa stratené? A to nemá byť moja smrť? — O slečna! Keď ste ma zradily, aspoň ma nekrižujte! Keď ste mi boly Judášom, nebuďte mi aspoň katom! (a bere sa preč.)

Valent. (obrazená.) No choďte teda, choďte, vy nemilosrdný človeče! Ešte i vy zatínate nemilosrdnou rukou, ostrým nožom do srdca môjho rany? Len tak ďalej Dubinsky! To svedčí hrdinskému mužovi, slabé a pritom nešťastné dievča tak citlivo obráťac! (zklešne a zastrúce si oči plače.)

Dub. (váha, obzre sa a zastane.) Ach! veď bych pol života za to dal, kebych sa mohol presvedčiť, že sa mýlim, alebo, že možno ešte úfať, ale čo tu viac robiť?

Valent. (nahnevano.) Nič; ak sa vám páči, môžete odísť. Či možna ešte úfať? — bolo možné, ale už viac neni! Lebo aj! jako by ste mohli vaše hrdinské srdce so srdcom Judáša alebo práve kata (zastre si oči a plače) spojiť? O! videla som nesmierny rozdiel medzi Dubinským a Borkócim, ale ho viac niet. Vše jedno. To všeobecná obyčaj mužov, svoju silu a nadvládu slabým ženštinám dať pocítiť, keď to jich sobeckosť vyhľadáva! (odvráti sa od neho.)

Dub. (sklonenou hlavou nazpäť kročí a približac sa k nej na kolená klakne.) Ach jak, sťa šípy ostré prenikajú slová tvoje srdce moje, Valentínka, ak ešte (ztíši) dovolíš mi ťa tak nazývať. Moja? O! nie viac! Nepomsti sa tak ukrutne nad nešťastníkom. Iste ja som streštenec. Jaké právo mám ja

komu a najmenej tebe výčitky robiť? (prestávka.) — No odpustíte slečna, nešťastnému streštencovi úrazku vám urobenú, alebo žiadajte si jakékolvek zadostučinenie.

Valent. (tak jako predtým.) Ja nemám čo odpúšťať, a žiadneho zadostučinenia nepotrebujem; vstaňte prosím a ak sa vám páči nechajte ma samotnú.

Dub. Ja nestanem, ja neodídem, dokiaľ z úst vašich slovo odpustenia nepočujem. Veď už som spokojný, veď už žiadne nároky na (ztiši) ruku vašu robiť nechcem. Pôjdem trpieť, mrieť, hynuť, len jeden pohľad od vás slečna milostný, alebo aspoň priateľský, smierlivý a žil som dost. (Skloní si hlavu k nej.)

Valent. (obráti tvár k nemu obmáčkene.) Načo potrebujete môjho odpustenia? Odpustenie od takej osoby, ktorú tak opovrhujete. Načo to?

Dub. (ohnive.) Ja že opovrhujem? O nebesá!

Valent. Tie hrozné upodozrievania, čože inšie znamenajú?

Dub. Nuž ale Bože môj! jako že jich z duše vypúdiť?

Valent. Však ste ma nechceli počuť! Súdilí ste prv, lež ste očuli moje ospravedlnenie.

Dub. O! hovorte a dám sa vo všetkom presvedčiť.

Valent. Vstaňte!

Dub. Odpustenie!

Valent. Vstaňte prosím.

Dub. Nemožno, dokiaľ ma nerozhrešíte.

Valent. (milostne naňho pozre.) No buďteže teda rozhrešený!

Dub. (vstane a pobožka jej ruku.) Valentínka!

Valent. Miloslave!

(Objímu sa.)

Dub. Hovor drahá hovor, otvor ústčka tvoje sladké a vlievaj do srdca môjho vradného obživujúce nádeje, bo tuším, sladko tuším, že jesto v duši tvojej nádej, ktorú i do mojej vliat si žiadaš.

Valent. Neprenáhluj sa drahý môj v tvojich predpokladaniach. Ja som iba chcela vysvetliť jakou nešťastnou náhodou som mravne donútená bola sľub môj Borkócimu urobiť.

Dub. (zasmúši sa.) No už nech je čo chce, hovor len anjel môj.

Valent. (vzdychne.) Práve som bola prečítala tú osudnú listinu, ktorá od regimentu pochodiac, dokazovala skutočné odumretie tvoje.

Dub. (úžasno skočí do reči.) Žes listinu čítala moju smrť potvrdzujúcu?! O ti bezbožní klamári!

Valent. (nežno položí mu ruku na ústa.) Nepretrhuj ma drahý môj. Listinu tu som dostala v liste po pošte. Snáď reku pred smrťou zdôveril sa (zapáli sa.) dákemu priateľovi, a ten potom tu smutnú povinnosť, oznamu toho urobil.

Dub. Hrozné!

Valent. (pokračuje.) Pri pozorovaní môjho bola prítomný Borkóci tak sa slachetnomysle choval, chtiac sa okamžite vzdialiť a i odstúpiť od všetkých nárokov na mňa, že som sa cítila byť pohnutou, keď som viac nemohla byť tvojou, jeho, mojou dobrovolne podanou rukou odmeniť.

Dub. O! ver drahá, to bol iba figel od neho tak nasnovaný, abys to nepozorovala. O už teraz rozumiem. Odpust, odpust mojej ztrestenosti!

Valent. Nie tak, milý môj, ubližuješ mu, veď ti musím povedať, že som ja mojej matke už predtým bola sľúbila: jestli bys ty viac na žive nebol, že Borkócimu dobrovolne ruku podám.

Dub. (zasmúši sa.) Odpust duša drahá, že ti musím povedať moje podozrenie! Všetko sa mi tak zdá, že sa to zo spoločného uzrovnenia dialo!

Valent. (zarazená.) Čo? snáď nemyslíš, žeby moja matka —

Dub. (stisne plecía.)

(V tom vstúpi Julka dnu a na striebornej miske podáva listok Valentínke, odíde preč.)

Valent. (dychtivo čítajúc, a ku koncu prídúc, nemôže radosť svoju utajiť, hodi sa kol krku Dubinskému.) Ach, už si môj, večne môj! (zpatamuje sa a pustí ho.) Tu čítaj, drahý môj! Tys mal pravdu. To boly figle, veľké figle, ale Bohu buď chvála už je všetko dobre; ten Borkóci má predca šlachetné srdce! (podá list Dubinskému.)

Dub. (celkom zadivený nevie si jej počínanie vysvetliť, chyť list a číta na hlas)

„Blahorodá slečna! Neodsudzujte ma, až keď všetko prečítate, a keď prečítate verím vo vaše milostné slachetné srdce, že mi odpustíte.“

Valent. (pretrhne ho.) Veru odpusteno všetko.

Dub. (pokračuje.) „Já som sa dopustil tazkého hriechu proti vám. Slepá láska, ba neukrotiteľná náruživosť, všetky moje lepšie city ohlušili. Chcel som vás mojou menovať jakýmkoľvek spôsobom. Znajúc vašu lásku k Dubinskému, ľahko mi bolo uhádnuť, že dokiaľ ho jako živého budete v srdci nosiť, nemám žiadnej nádeje. Čo tu bolo robiť? Dubinský bol vojak a ja mám pri vojsku svojich priateľov; dal som si teda tú vámi čítanú listinu súkromne vystaviť a vám s porozumením vašich domácich doručiť. Ostatnie viete. — Lež svedomie moje iba na čas spalo, ak spalo. Vaša slachetnomyslná obetovavosť oproti mne nehodnému, mocne sa ma dotkla.

A nasledujúca tazká vaša nemoc, mojou podlošťou a ničemnou lstivosťou zapríčinená temer ma k zúfalstvu priviedla. Lutoval som, verte, spanilomyslná slečna, hanobného účinku môjho, a poslal som Boha, aby vás na živu udržal úmysel majúť potom, jak náhle ozdraviete, všetko vám vyznať. To sa Bohu buď chvála stalo, a preto i môj slub týmto plniac, vás za odpustenie môjho prečinu, ba zločinu kajúeno prosim. Slub mne urobený neopovažujem sa ani najmenej za platný uznávať, ale vám to oznamujem, že Dubinský nie je mŕtvý, lež žije a iste skôr, lebo neskôr prinde si váš opravdivý a nevyklamaný slub srdca vášho zameniť, a to tým viac, že pre hrdinskosť jeho v boji dokázanú je na dôstojnícku hodnosť povýšený. Nepozostáva mi iného, jako srdečné a uprímne moje dobropranie k zhliadaniu sa s ním vám vysloviť. Keď si dakedy zpomeneť na mňa lutujte ma. Váš uprímny cititeľ Borkóci. (Položiac list na stól.) V pravde vyznať musím, že bych takého obratu citov srdca k lepsiemu, nebol očakával u Borkóciho. (Obráťac sa k Valentinke vrúčne ju objíma.) O! iste odpusteno a zabudnuto všetko, keď teba anjel môj už teraz mojou menovať môžem.

Valent. (vyvinie sa mu nežno.) Ale (poukazujúc na jeho oblek) čo to za oblek máš? V takomto obleku nemôžeš sa Miloslave

môj, pred tvár mojich rodičov ukázať. Lebo (usmeje sa) obsitníka jim jako budúceho zafa predstavíť, nebolo by rádo.

Dub. (veselo.) Neboj sa anjel môj! Nepredstúpim ja na žiadon pád jako obsitník taký, jakého ma tu vidíš, pred ích tvár, ale (odokryjúc obsitnícky kabát) jako tu pod týmto kabátom ukrytý je.

Valent. (uspokojeno.) Teraz verím, že ani moji rodičia nebudu mať žiadných príčin proti tebe, najme keď i Borkóci už odstúpil. O Bože môj! jako sa cítim byť šťastnou! (objíma ho.)

Dub. (Zovrác ju vrúčne.) Valentinka život môj sladký, kým bych račej teraz v náručí tvojom skonak, lež bych ta dáko utratil mal.

Valent. (vyvinie sa mu.) Nie môj milý, nie umrieť teraz v mojom náručí, ale žiť so mnou dlhé, dlhé blažené roky!

(V tom vbehne Julka zadychčaná dnu.)

Jul. Pre Boha slečinka ukryte tohoto statočného obsitníka dakam, lebo temer za upätím mojím idú hajdusi, aby ho v tomto kašteli hľadali. Že vraj on má byť preoblečený jakýsi cudzozemský spion.

Valent. (zbladne.) Ach kdeže ta — (zpanätá sa) kdeže vás ukryť, aby vás nenaišli? (obzerá sa.)

Dub. (neohroženo.) Nikde, milost slečna. Ja jim v ústrety pôjdem. To zas dáke nedorozumenie. (Chce ísť preč.)

Valent. (úzkostne ho zachytí.) Nie, vy nemôžete ísť; oni by vás zavreli a Bôh vie jaké podozrenie na vás by padlo; podte, ja vás tu (poukazuje na ukryté dvere) skryjem.

Dub. Práve, žebych na dom váš podozrenie nevalil musím sa sám seba udať. A už i čujem šramot zbroje; je svrchovaný čas: Porúčam sa vám slečinka do skoreho, šťastného videnia! (Nedajúc sa zdržať vyrazi von z dverí, a za nim so zalomenýma rukama Valentinka a Julka.)

Výstup VII.

(Pani Jahodnická, po chvíli Pišta.)

Pani (vychádzajúc z bočných dverí ohliada sa vokol.) Tu nikoho? Kam sa podela Valentínka? — Aha! hádam s tým obsitníkom šla do jedlárne. Ale, veď sa mi zdá jako by tu dakto pred chvíľou bol býval?

A zdá sa mi tiež, jako by dáky lomoz v dome bol! Musím sa dozvedieť (cengá.)

(Pribehne dnu Pišta.)

Pišta (pokloní sa.) Prosím milost pani čo rozkážete!

Pani. Chcem sa dozvedieť, čo to ten lomoz v mojom dome má znamenať?

Pišta. Na teraz už, milost pani niet žiadneho lomozu.

Pani (skočí mu do reči.) No ale bol; prečo, za čo?

Pišta. Vrchnostenský hajdusi hľadali jakéhosi špiona.

Pani (udivená.) V mojom dome špiona hľadať? — a bez toho žeby sa pánovi domu opovedali? To je hrozné, to je urážka domáceho práva!

Pišta. Prosím za odpustenie milost pani! Vlastne oni ešte iba hľadať chceli, v úmysle majú veľkomožnosti, nášmu pánovi sa opovedať; ale, keď sa im ten obšitník sám udal, nebolo treba viac ničoho.

Pani (zhrozená.) Ale čože má ten obšitník so špionom?

Pišta. Ja sám neviem, ba pochybujem, žeby on bol špionom; ale pán stoličný prisajný sa vyslovili vkročiac do nášho kaštiela: že hľadajú špiona, ktorý sa vraj ukrývať má pod zakukleným obšitníkom pred niekoľko hodinami do tohoto kaštiela utiahnuvším sa.

Pani. Teda ten obšitník by bol špion? (v strachu.) Aby sme len do volajakej pletky kroz neho neprišli: — Preto on ani nechcel žiadnej odmeny.

Pišta. Ja nemyslím, žeby skutku on špionom bol; má pri statočný obličaj.

Pani. Hia, čo ty tomu rozumieš, to pretvárenosť. Choď sa dač určitejšieho dozvedeť.

(Pišta preč.)

Pani (sama pohliadne na stól a uzrúc tam list, chytí ho do ruky.) Čo to za list? (číta.) Ha! to na Valentínku? od koho? — (pozre na podpis.) Od Borkóciho? — Ach to som zvedavá, čo jej ten teraz písať môže po tolkej prestavke! (zvedave číta pretrhujúc sa častejším vyrázaním: hm! hm! Keď prečíta, hodí ho opovrzeno na stól.) Tak teda on odstupuje! Kto by si to bol pomyslel,

pri tolkej na odív sveta vystavovanej zalúbenosti! — Možna, že skutku svedomie ho hryze. Veď (zapáli sa.) — keby jeho nie, ja by som sa tiež tak ďaleko nebola zabudla. Najpeknejšie je pri tom, že nás pred dcérou našou jako spoluvinníkov predstavuje! (s hnevom.) No už čo bys kolenačky teraz chodil, viac by som ti ju nedala! Že vraj praje Valentinke šťastné uvítanie sa s Dubinským. Či mu to od srdca v skutku ide, alebo i to iba z pretvárenosti vraví, všetko mi jedno; ale — keby len prišiel ten Dubinský. Čo som vtedy iba na oko slúbila dcére mojej, teraz bych jej to s najväčšou radosťou vyplnila. Lebo trocha by to i hanba bola pre náš dom, keď už to na všetky strany rozchyreno bolo, že je s Borkóciom zaslúbená, a na raz by zostala tak sedieť. No a ak v skutku Dubinský je dôstojníkom, veď to i tak pekná partia. A keď pomyslím, že s nim bych šťastnú urobila Valentínku, veru si skoro žiadam, aby čím skôr prišiel.

(V tom sa otvorila dvere bočné a pomaly vkročí dnu pán Jahodnický.)

Výstup VIII.

(Predošlá a pán Jahodnický, neskôr Pišta.)

Pán (slabým hlasom.) Čo nečuješ srdce moje, že na teba už dávno volám? Čo ste ma tak samotného zanechali? Či sa vari dač prihodilo, keď sa mne pred krátkou dobou zdál byť jakýsi lomoz v dome?

Pani (obzre sa naňho.) Hia veru drahý mój sa prihodilo a to všakové.

Pán (so strachom.) A čo srdce moje? Snáď ten obšitník dač, — ale nie, — to statočná duša, bez neho by ste ma už neboli mali, a hla! kde je? Či ste ho dobre počastovali? Odišiel-li už bez toho, že bych sa mu bol mohol odmeniť?

Pani. Veru odišiel drahý mój, keď ho lapili.

Pán. Čo?! Že ho lapili? Kto? za čo?

Pani. Hajduši, na rozkaz vrchnostenský, jako špiona.

Pán. Jako špiona?! — Špion v mojom dome lapený! to je hrozné! Ale to nemožno; on nemôže byť špionom, bo mu to ani z očí nevyzerá.

Pani (usmeje sa.) Ty tak vravíš, jako ten tvoj sluha Pišta. Veď drahý mój, nemohol by byť špionom, keby ho každý hneď z jeho obličaja, jako takého poznal. Avšak som ti povedala, že žiadnej odmeny odo mňa nechcel.

Pán (zamyslene.) Viem o tom; lež tys srdce moje hovorila i to, že si dakedy prinde pre odmenu.

Pani. Už jako to teraz bude móct urobiť, neviem; ale to je jeho vec. Mne ho síce ľúto, lež nemožno mu pomáhať. — Čo si navaril, nech si i zje. Ale drahý mój, tu fa ešte druhá ďaleko významnejšia novina čaká. Tu hľa (podáva mu list) čítaj! Borkóci odstupuje, čo na to povieš?

Pán (číta a zmašťuje čelo.) Hm! hm! (krúti hlavou.) To je už (položí list na stól) srdce moje, ozajstná galiba. (Sadne si, podopre hlavu a rozmyšľa.) — No keby už naposledy ten Dubinský tu bol, aby sme aspoň v hanbe nezostali, že Borkóci našej Valentinke sľub vrátil! Ale ty, srdce moje by si sa odhodlať nemohla Valentinku teraz, keď sme ho pred tým von z domu vyhnali, Dubinskému jako by ponuknúť?

Pani. O! drahý mój, ja som ku všetkému odhodlaná, len aby dieťa naše v haňbe nezostalo.

Pán (radostne.) Skutočne? O! ja som tiež tej mienky. Jak šťastný som, že sa tvoja mienka voždy s mojou srovnáva! Lež či prinde srdce moje ten Dubinský, to je otázka?

Pani. Ba či ju teraz pýtať bude?

Pán. Toho sa i ja obávam.

Pani. Ostatne ešte našej Valentinke roky neprechádzajú, môže ešte čakať.

Pán. Však i ja si tak myslím.

Pani. To len, aby sme tomu Borkóciemu, čo nás v liste tomto ešte i pred našim vlastným dietatom očernuje, primerenú odpoveď dali; bolo by dla mójho zdania dobre, keby sme čím skôr Valentinku našu vydať mohli.

Pán. Veď i ja len preto.

Pani. No ale počkajme trocha, možná, že sa to i stať môže.

Pán. Tak je.

Pani. Lež čo mi ten Pišta neprichádza so žiadnou novinou? Musím ho zavolať. (cengá.)

(Po chvíli príbehne Pišta dnu.)

Pišta (kľania sa.) Čo rozkáže milostivé panstvo?

Pani. Či si sa dozvedel dač určitejšieho o tom lapenom obšitníkovi?

Pišta. Na službu milost pani; hajdúsi ho zviazaného dovedli do richtárskeho domu a tam mu jeho písma prezerajú. Čo sa s nim ďalej stane, není známo.

Pán. Neborák jako mi ho je ľúto! Kebych mu dačím pomôcť mohol! Lebo veď on jako strela priskočil ko mne, keď som pod farchou mójho koňa stenal, a v okamžení bol som osvobodený. Keby to nie, kôň, ktorý sa sem tam hádzal, bol by ma istotne zadusil. Ja som chvala Bohu teraz už na svojom mieste, vyjmuc trocha slabosti údov mojich, a hľa on neborák za to musí putá nosiť. Čo myslíš srdce moje, jako bych a čím bych mu ja teraz pomôcť mohol? Ty máš vždy dobré nápady.

Pani. Ak není špion pustia ho sami, a ak je, teďy mu pomoci niet, leda by sme sa chceli i my do pletky uviesť.

Pán. No však i ja tak myslím; ale ak by iba podozrenie bolo proti nemu a žiadnych dostatočných dôvodov, aby ho reku neboráka na dlho darmo nevážnili — čo by tu bolo robiť?

Pani. Vieš, že ti je od dávna stoličný prisázný za všakové dobrodenia zaviazaný; piš mu, aby, jestli krom podozrenia, žiadnych podstatných dôvodov proti nemu nemajú, ho na tvoju zodpovednosť pustili; lebo že on iba jako tvoj retovník a nie jako by sa pred dakým ukrýval, do domu tvojho vnišiel.

Pán. Srdce moje, práve si moje myšlenie zo srdca mójho vyňala; i ja som si to tak myslel. No a vskutku poslúchnem ťa hneď. (Chyti pero a píše.)

Pani (k Pištovi.) A či dostal ten obšitník v dome mojom dostatočné občerstvenie?

Pišta. To už neviem, ale sa domýšlam, že áno; veď tú starosť, jako sa mi zdá, milost slečna, a na jej rozkaz Julka na seba vzala.

Pán (zapečatí list a podá ho Pištovi.) Choď hneď s týmto lístkom k richtárovi a odovzdaj ho tam pánu prisáznému. Ale sa ponáhľaj!

(Pišta preč.)

Pán. Veď mi srdce moje jako dake centy leží na srdci zviazanost na-proti tomu neborákovi; rád by som si to aspoň dačím oblahčiť. On biedny obšitník, tak veľkú službu mi preukázal, a ja, veľkomožný pán bych nemal mu ničím sa odslúžiť?!

Pani. Hia počkaj drahý môj, veď si on nezabudne pre mzdu prísť. Neverim ja veľkodušnosti takých ľudí. Ba práve sa obávam, že keď značnej peňažnej odmeny prijať nechcel, snáď časom svojim dač o mnoho nám ťažšieho alebo práve nemožného od nás požadovať bude.

Pán. No už srdce moje, ja neviem, čoby som mu odoprel; veď život ratovať, už len nemôže väčšieho dobrodenia byť. A kto tak šlachetného srdca je, jako ten skutok dokazuje, ten nemôže nič nemožného žiadať.

(Náhle vbehne Julka dnu.)

Julka (pokloní sa.) Prosím za odpuštie. Ponevač Pišta nie je prítomný, prinútená som ja jeho povinnosť zastat. Jeden neznámy pán, ač dľa obličaja sa mi známy pozdáva, žiada svoju poklonu urobiť.

Pán a Pani (razom.) Nech sa mu páči.
(Julka preč.)

Výstup IX.

(Predošlí, Dubinský vkusne oblečený bez zakuklenia obšitníckeho, avšak pre svoju zarostlú tvár nie hneď k poznaniu.)

Dub. (uctivo sa pokloní.) Ponižený sluha. Vzal som si tú smelosť moju poníženú poklonu urobiť.

Pán a Pani (zarazení, merajú ho od päty až po hlavu.)

Pani (uctive.) Teší nás, že máme to šťastie v našom chatrnom príbytku.

Pán. Ano, teší nás, že máme to šťastie.

Dub. Vede ma práve tadeto cesta, teda umienil som si aspoň na okamženie starú známosť obnoviť.

Pani (zadivená.) Prosím ráčte vziať miesto.

(Dubinsky sadne si.)

Pani (pokračuje.) Lež prosím odpustite, keď vysloviť musím, že mi na náhlo nemožno sa rozpamatať na veľmi ctenú osobnosť vašu.

Pán. Veru odpustite.

Dub. (nepatrno usmieva sa.) Skoro bych si dovolil zadiviť sa nad tým, že moja osoba,

ovšem chatrná, nemôže už rátať na rozpomienku milost panej a milost pána.

Pani. Považujem to za zvláštno nešťastie, ctený pane môj, že nemožno mi vskutku rozpomienky zobrať v pamati mojej, ačpráve uznať musím, že podoba vaša veľmi známa mi prichodí.

Pán. Vskutku i mne.

Dub. Neráčte prosím do dalekej predošlosti siahať v rozpomienkach svojich, lež tie najbližšie, snáď včerašie alebo práve dnešnejšie trošička soberte, a možno tak šťastný budem, že sa rozpamätáte.

Pani (v rastúcom zadivení.) Kebych sa neobávala môjho veľmi cteného hosťa obrazíť, riekla bych, že snáď žarty tropíte s nami! Včera, lebo práve dnes, vašej povahy pane, žiadna osobnosť nepoctila príbytok náš.

Pán. Veru tak pane.

Dub. (väčšmi sa usmievajúc.) A predca milost pani osmelujem sa vás upozorniť, že som ja sám u vašej milosti česť najbližšej návštevy si vymienil.

Pani (poloobrazená.) Vskutku, pane môj, mne sa zdá, že vy žartujete, lebo u nás včera a dnes žiadna ina cudzia osobnosť nebola, krome jedného obšitníka, ktorý môjmu pri jeho páde z koňa, podstatnú službu preukázal.

Pán. Tak je.

Dub. Teda predca dopúšťate možnosť?

Pani. Prosím odpustite, nerozumiem vás! Ja som iba jedného obšitníka spomínala!

Dub. No veď áno.

Pani (ostro naňho pohliadnuc.) Jako že prosím ale vy toho obšitníka k vašej osobe potahujete?

Dub. Ráčte byť milost pani vy samy sudcom; porovnajte prosím toho obšitníka s mojou osobou a potom súďte.

Pani (vytreští naňho oči.) Pane! ja vskutku neviem čo s tým chcete povedať; však hádam nerozumiете, žeby ten obšitník a vy, odpustite prosím tá istá osoba bola?

Dub. (usmieva sa.) A keďby tak bolo?

Pani. Já by som radšej riekla, že vaša ctená osobnosť a istý pán Dubinský je jedna a tá istá osoba, nie ale s oným obšitníkom.

Dub. A keďby vaša mienka milost pani a moja mienka na jedno vychodila?

Pani. Ale pre Boha pane môj, buďte tak dobrý a povedzte nám kto ste?

Pán. Veru prosíme.

Dub. (vážno.) Ja som ten, čo som si vymienil pre odmenu prísť.

Pani. Teda by ste ozaj boli tým obšitníkom?

Dub. Nie som viac milost pani, ale som bol.

Pani. Ale veď ste vy pane môj viac Dubinskému podobný!

Dub. I to pravda milost pani, lebo som skutočne on (a vstanúc hore hlboko sa pokloní.) Odpustíte prosím túto moju opovážlivosť, ale som si myslel aspoň právo návštevy vydobudnúť s mojou chatrnou službou.

Pán a Pani (onemejú, treštia nainho a zklapia oči.)

Pani (sklopenou hlavou.) Odpustíte prosím našej zaslepenosti pane Dubinský. My sme opravdu dostatočne potrestaní, že si neznáme našich najväčších dobročincov zapamatať. Buďte nám srdečne vítaný pane Dubinský! (vstane a podá mu ruku, ktorú on k ústam priloží.)

Pán (tiež pristúpi k nemu a tisknúc mu ruku.) Pane Dubinský ja mám vám dvoji dlh zplatiť, a nadeju mám, že ho budem i v stave.

Pani. Dovoľte prosím pane Dubinský otázku na vás: čo vás pohnuło zakuklenie obšitníka na seba vziať?

Dub. Dovoľte milost pani, abych vám odpoveďou dlžným zostať mohol, a iba pozornosť vašu obrátil zpät na okolnosti pred tromi rokmi v domácnosti vašej sa prihodivšie.

Pani (sa zapáli a umlkne.) Prosím zapomente na predošlosť.

Pán. O to i ja vás prosím.

Dub. O! ja nemám sa čo rozpomínať na predošlosť, lež moja celá myseľ obrátená je do budúcnosti.

Pani. Ale pane Dubinský, my sme vám veľkí dlžníci, a neradi by sme nimi boli; vy ste v podobe obšitníka nám prisľúbili, že si prindete vymeniť dobrodenie vaše za odmenu; nože, urobte to hneď.

Pán (podávajúc mu ruku.) Žiadajte pane môj, a ja mojím statočným slovom sa napred

zavazujem, vám všetko povoliť, čokoľvek v mojej moci stojí.

Dub. (váhavo.) Z oboch strán síce som posmelovaný, ale predca nemám dosť smelosti vysloviť moju žiadosť, lebo vyznať musím, je ona veľká, je ona najväčšia, ktorú od vás žiadať môžem.

Pani (trochu sa usmieva.) Hovoríme, že ju máte už napred povolenú, ak len od nás závisí.

Dub. No teda vo meno božie vyslovím ju. (Obráti sa najprv k panej, potom k pánovi.) Ruka jedinej dcéry vašej, slečny Valentinky je moja obmyslaná odmena! — ale nie, — nechcem ju položiť jako odmenu, nie jako bych si ju bol zaslúžil, ale že nevy-slovne ju milujem, a celý život, krome služby Bohu, národu a vlasti chcem k vydobytiu jej šťastia vynaložiť; preto jej ruku žiadam (zostane zkllopenou hlavou pred nimi stáť.)

Pani (potešená pristúpi k nemu a položí mu ruku na plecía.) Či jako odmenu za oratovanie môjho manžela, či jako odmenu za vernú lásku vašu: z mojej stránky Valentínku vám slovom mojím materinským prisľubujem.

Pán (chytí ho za ruku.) Keď to moja manželka vyslovila, čo ja mám povedať, ktorý vám môj ratovaný život dakujem? Verte, za veľké šťastie si to od Boha pokladám, že mi poprial dostatočnú odmenu za dobrodenie vaše vám poskytnúť. Valentínka je vaša, ak len ona nič proti tomu nemá.

Dub. (slzavým zrakom pobozka obom ruky ktorí ho objúmu.) Iste som dostatočne odmenený.

(V tom príbehne Julka dnu.)

Výstup X.

(Predošlí, Julka, neskôr Pišta a Valentínka.)

Julka (zädychčená.) Milostivé panstvo, opovažujem sa tú, jako sa domýšlam, radostnú novinu zdeliť, že toho obšitníka za nevinného vrchnosť uznala. (Ozre sa na Dubinského a zarazí sa.)

Pani (smejúc sa.) Dobre Julka moja, sme ti povdační, ačpráve sme už to z úst samého toho (ukazuje na Dubinského) tu stajacieho nekdý obšitníka, teraz ale pána Dubinského počuli.

Julka (vypleštiac oči na Dubinského.)
Ach Bože mój, veru to pán Dubinský!

(Dubinský sa priateľsky usmeje.)

(Na to zas dvere otvoria sa; Pišta uparený
vrazí dnu.)

Pišta (sa pokloniac, obráti sa k pánu
Jah.) Velkomožný pane! Pán prísazný sto-
ličný vám svoje služby vzkazuje, a kroz mňa
v známosť uvodí: že ten obšitník dokonále
zotrel zo seba podozrenie a preto okamžite
na svobodu pustený je.

Pán (smiechom.) Dobre Pišta, dobre!
som potešený z tvojej zprávy. Hádám i ty
sa potešíš, keď tu v tomto pánovi starodá-
vneho tvojho priaznivca poznáš (pokazuje mu
Dubinského.)

Pišta (až teraz bližej pozorujúc Du-
binského, vykrične.) Ach to pán Dubinský!
teda nie mrtvý? No chvála buď milostivému
Bohu. O! preto sa mi tak známa zdala byť
reč i podoba toho obšitníka.

Dub. (milo sa usmievajúc.) Myslím, že
zas budeme dobrí priatelia.

(Sotvá to vyrekne a dvere sa otvoria: Va-
lentinka nepozorujúc na nič, nehladiac ani
kto je a čo je v sieni, rovno letí k svojej
matke a objíme ju.)

Valent. Ach drahá matinka moja, Bohu
buď milostivému chvála, že toho obšitníka
zas na svobodu prepustili, lebo vieš: on nie
len retoval život môjho dobrého otca, ale
vieš čo? On není obšitník, lež Dubinský!
A rozpamataš sa hádam na náš spoločný zá-
vazok?

Pani (objímajúc ju so smiechom vy-
rkne.) Viem dieťa moje, viem, a ho i neo-

mýlne vyplním. Tu zoči voči samého pána
Dubinského slovu môjmu dostojím.

Valent. (zjašená zdvihne hlávku a uhlia-
dnuc Dubinského vykrične.) Ach Bože, on
sám tu?

Dub. (priblíži sa a z náruč matkiných
do svojho náručia ju vezme.) Valentinka, ži-
vot mój, si moja. večne moja!

Valent. (sa mu vyvine z náruč a bo-
jazlivo pohliada na rodičov.) Či smiem úfat
drahí rodičovovia moji?

Pani. Nepochybuj dieťa moje.

Pán (chytí jej ruku a spojí ju s Dubin-
ského rukou.) Tak dietky moje, klaknite si,
požehnáme vás!

(Oba klaknú a otec i matka ruky polo-
žia na ich hlavy)

Pán (pokračuje) Běh, jenž je láska, nech
zostáva po všetky časy s vámi. (Matka sa
pošepky modlí; Dubinský a Valentínka vsta-
nuc objímu sa; potom pobožkajú ruky ro-
dičom.)

Pani (radostne.) Dietky moje drahé,
takú rozkoš cítim v duši mojej v tomto oka-
mžení, že mi ju vysloviť nemožno. Boh je
veliký, on vzdor naším nerozumnostiam a sla-
bostiam predca šťastie naše zakladá: my mie-
nime, ale on mení všetko k našemu dobré-
mu. Všetko i to najchatrnejšie mu slúžiť musí.
Tak hľa! jedna chatrná pieseň ztroskotala
všetky nerozumné pletichy naše. Preto za-
spievajte že ju ešte ráz spoločne.

Pán. Veru spievajte dietky, bo tá ra-
dost v srdci žiada sa vyprúdiť.

Valentínka a Dubinský (si stanu
a spievajú: Smutno orol sedí atď.

(Opona spadne.)

Št. Žiranský.

Stráž na Hrone.*)

Valí sa hlas, jak hromu tresk,
Štrngot mečov, búrných vód plesk:
Na Hron, na Hron, slovenský Hron,
Rieky tejto kto chce byť brón.
Neboj sa vlast v Tatier lone,
Verná ti je — stráž na Hrone!

*) Die Wacht am Rhein.

Es braust ein Ruf, wie Donnerhall,
Wie Schwertgeklirr und Wogenprall:

Ludi stotisíc zmuží sa,
Každenn oko ziskrí sa;
Junoš slovenský k obrane
Svätej Tatry si zastane.
Neboj sa vlast v Tatier lone,
Verná ti je — stráž na Hrone!

Zum Rhein, zum Rhein, zum deutschen Rhein
Wer will des Stromes Hüter sein.

Zivot v boji čo položím,
Nebudeš Čudov podnožím;
Jako vln medzi brehami
Tak hrdinou pod Tatrami.
Neboj sa vlasť v Tatier lone
Verná ti je — stráž na Hrone!

Pozrie k nebu, pozrie na hor,
Kde mŕtvych otcov slavný sbor;
Prisahá k Bohom nadzemským:*)
Ty Hron zostaneš slovenským!
Neboj sa vlasť v Tatier lone,
Verná ti je — stráž na Hrone!

Kvapka krve pokiaľ žije,
Pokiaľ ruka mečom bije,
Kým flinty kohútom točí:
Čudín breh tvoj neprekročí!
Neboj sa vlasť v Tatier lone,
Verná ti je — stráž na Hrone!

Tak prisahá; voda hučí,
A v zástavách vetor fučí:
Na Hron, na Hron, slovenský Hron
My všetci sme rieky tej broň!
Neboj sa vlasť v Tatier lone,
Vítaz bude — stráž na Hrone!

A. Sv. Osvald.

Výchova starého veku, alebo u národov starožitných.

(Podáva z rukopisu P. Hečko.)

V starom veku ľudstva vystupujú na poli historie jednotlivé o sebe stojacie a pre seba pracujúce národy, ktoré jako sa z rodín ešte nedávno v jednotu národnú spojily, alebo jako z patriarchálneho života, do života občanského prešli, tak i iba ten počiatkový (primitívny) život národného rozvoja počínajú, a národ je tu úplne totožný so svojou obcou. Národom neide ešte o vývin národnej zvláštnosti, ale jím najviac, ba všetko na zorganizovaní štátnej obce a ustálení občanského poriadku záleží. Preto hľa u najstarších národov sveta prevažujú občanské pohyby, a národná účinnosť predovšetkým barvu prostého občanstva nosí na sebe, a to v tom spôsobe, že národy dlho nevystupujú na venok, t. j. zo svojich hraníc a medzí, ale sú zaujaté samy so sebou, svojou organizáciou, ba dať ktoré národy tak sa na podiv zasklepujú samy v sebe, že pilno a ostrážite varujú sa i len styknutia sa s inými národami. Dlhो nevedel svet ničoho o Číňanoch, o Japoncoch, ktorí sa i naskrze o iný nežli svoj svet nestarali, prvší, prístupní súc iným divokým národom zo strany pevniny, vysokým, až do teraz povestným a obdivovaním naše na seba obracujúcim ohromným a majstrovským múrom sa ohradili i proti cudziemu útoku i vlivu; Japonci zase chránení boli prirodzenou hradbou

morských vln. Čína i Japonsko sú tie najprimitívnejšie štáty patriarchálneho rázu, kde panovník je všetkým otcom, a občania závislí od neho deťmi, ktorých on i formou patriarchálnou spravuje: následkom čoho i národný život iba v prvopočiatkovom stave sa nachodí, avšak je aspon mocne chránený pred nepovolanými živly, mohúcimi ubiť ho!

Indovia a Egypťania predstavujú nám už vyšší rozvoj, lebo tu javí sa už vyšší pochop občanského života, tu panovník nenie tak neobmedzený jako u tamtych; kňazský a vojenský stav delí sa v právach s panovníkom, a národ sa rozpadá na nepohyblivé triedy, a sice na kňazov, vojakov, kupcov, priemyselníkov, roľníkov a pastierov. Každá vyššia trieda je pyšná na svoj stav a pohŕda nižšou, povedomie národnej jednoty a rovnosti je tu tak malé, že v týchto triedových rozdieloch (kastách), tratí sa tak rečeno národ; medzitým toto všetko predca z ducha národa pošlo, je jeho charakteristickou známkou, a po reči a náboženstve jednotu túto prechovávajúcich, poznáva sa jeden celistvý národ.

Peršania, u níchž absolútna vláda panuje, sú politickejší nad zpomenuuté národy, sami v sebe centralistickým spôsobom zorganizovaní, vystupujú už na venok, pre-

*) Žiadno pohanstvo, no jednoduchá synekdocha: Num. plur. pro num. sing.

kračujú hranice pokojného v sebe uzavreného občanského života; tu sa to ustavične hybe a vlní, tu je patrná túžba rozšíriť a zveľičiť svoj štát. Následkom tohoto stávajú sa za včasu výbojným národom, podmaňujú Assíriu, Chaldeu, Medsko a Palestínu; napádajú Egipt a Indiu, ba odvažujú sa útok činiť až na Grecko, ktoré už už podmaniť sa stroja: avšak hrdínsky grécky národ, plný ducha a zaujatý za svoju svobodu, neláká sa millionového vojska Xerxesovho, i poráža ho, a Veľký Alexander odplacuje jim to v časiech pozdejších, zaujatím Persie. Persania sú rečou, náboženstvom, duchom a politickým rozvojom, zvláštny národ, ktorý iba v stredoveku vlivom násilne natisknutejšieho sa jim Muhamedanismu, a prejatím cudzích rečových živlov, v nichž sa stará partická reč rozplynula, vela utratili zo svojej driernej zvlátnosti.

V gréckom a v rímskom národe vyvinul sa zvláste občanský, národnosťou živo preniknutý duch, jako národy tieto vôbec kvečom a korunou starého veku pomenovať možno. Po krátkom monarchickom zorganizovaní štátu povstáva u národov týchto svobodná obec, matka slávnych dejov a rozvojev ducha, neslýchanej predtým vedy a nevidaného, zachvacujúceho krásneho umenia. Gréci, ač sami v sebe nie veľmi početní, z počiatku na 4 kmeny, aeolský, dorský, jonský a achajský rozdobení, tvorili viacej svobodných obcí (republiky), medzi nimiž najvýznamnejšie: Lacedemónská, s mestom Špartou, a Attická s Athénami. V Šparte prevládal duch prísne občanský, tak že sláva obce bola cieľom národa; v Athénach zase pojil sa duch politický s duchom národným, kde genius grécky i najvyššieho vývinu došiel. Tamto panovaly surové mravy a osobné hrdinstvo najvyš bolo cenené; tuto byly pestované jemné mravy, vznešenejšie smýšľanie, šlachetnosť srdca, darily sa nauky a vedy a krásne umenie. v čom vždy vyššie a krajšie postupovala obec táto, až s politickou jednotou národa gréckeho pod macedonským Filippom a Veľkým Alexandrom, stala sa strediskom všetkej gréckej kultúry. Po dlhý čas chybovalo gréckemu národu na jednote, obec s obcou sváril sa a vojnu viedly, ale po vojne peloponezskej konečne prestalo svárenie toto, lebo národ stal

sa už povedomým svojej národnej jednoty. S Alexandrom obracajú Gréci silu svoju už na venok, aby ďaleko rozšírili vliv a vládu svojho štátu, menovite pomstili sa na Persanoch, a preslávili meno svoje medzi národami, jichž oni barbarškými (vlastne cudzími potom surovými) pomenovali. Tak hľa i tu občanský život hlavný cieľ stanoví, avšak národ nechce už za púhy prostriedok k nemu slúžiť, lež vo vede a v umení a vôbec v utešenom vzdelaní ducha vyráža svoju túžbu a svoj vyšší cieľ. Šparta predstavuje prísneho a pošmúrneho občanského ducha, Athény naproti tomu lahodného a jemného ducha národného, ktorý so svojou rečou, peknými mravy, plastickým charakterom, zovnajšou uhladenosťou, i vnútornou vzdelanosťou, výškou i hlbou preslávuje.

Rimania, národ plemena indoeuropejského, z čelade thráckej, jako i Gréci posli, ale z kmena latinského, ktorý pôvodne v Itálii kraj Latium obýval, podľa bájočných povestí kroz Romulusa dobrodruha z Albalongy pochodiaceho, dobyli sa z malej rímskej obce k veľkému štátu, a z nepatrného latinského kmene srastli amalgamisovaním so sebou iných rôznych italských kmenov v národ mohútny, ktorý nad tromi časťkami sveta Európou, Ásiou a Afrikou mocne vodil. A to je prvý príklad toho v starožitnosti, že jeden národ neuspokojuje sa sám so sebou, ale sahá po živote iných národov, aby sa nimi zveľičil a zveľobil. Lebo keď i Persania a Gréci po panstve nad inými dychtili, aspoň jim reč a národnosť nebrali. Takto tedy od prvopočiatku označuje Rimanov fisické a duševno-mravné násilenstvo, jako i jeden spisovateľ Rím krvežíznivou a ducha moriacou vlčicou pomenoval. Ani u jedného zo starožitných národov neprevládal na tolko vo všetkom občanský (politický) smer jako u Rimanov, u nichž z počiatku po krátkom trvaní kráľovskej moci, svobodná obec, po klesnutí tejto ale monarchický absolútny štát (imperium) bolo pre narod všetkým, a tohoto stredom zase bolo značenie rímskeho občana, mešťana (civis). Preto hľa Riman viacej bol hrdým na svoje občanstvo, nežli na svoju latínsku národnosť, ačkoľvek tajit nemožno, že toto rímske občanstvo s latínskou národnosťou totožné bolo, ponevác kamkoľvek moc

rímska satlala, tam sahala i reč a vzdelanosť rímska, ktorá už preto šírla sa valne, že Rimania nechťiac sa učiť reči ujarmentých národov, donútili tieto národy k učeníu sa jejich reči a k prijímaniu jejich mravov. Takáto politika ľúbí sa daktorým národom i za našich časov, a ony by si rady na novomódnych Rimanov zahraly, len že my už i docela iné časy žijeme a v jiných politických pomeroch stojíme, i chybí národom týmto tá sila, ktorú Rimania v tom čase vyvinúť mohli; k tomu je vek náš ideou národnosti už tak preniknutý, že za našich časov čo jaký malý národ, nedá sa svojej národnosti pozbaviť, a preto smiešne a márne je usilovanie týchto, najme keď ono od nepatrneho národa pochodí.

Ostatne nemali Rimania krom panovníckeho genia, žiadnej zvláštnej pôvodnosti alebo tvorlivosti, následkom čoho stali sa oni prerábateľmi a nosičmi gréckej kultúry, krorú pri chudobe ducha svojho prijať priuútení súc, učinení sú v ohlade tomto kultúrny poddancami a sluhami ďaleko nadanejších Grékov, ktorí duchom svojim velice jich prevyšujúc, víťazili nad nimi rečou, mravmi, umením a literatúrou svojou. Spatrujeme to zaiste jak v jejich náboženstve, tak i v jejich vonkajšej i vnútrajšej vzdelanosti, v priemysle, vo vede a umení, v jejich výchove a školstve, kde všade grécky duch panuje, a reč grécka znamenitý zástoj hrá. Rimania boli teda ohľadom vzdelanosti svojej iba nápodobnovatelia a následovníci Grékov, ktorí že od pradávna i v Itálii s inými národami pomiešané prebývali, a že i samostatné Grécko blízke bolo tejto krajine, bezpochyby i svojim občanským duchom vlivali na Rimanov, jakož u obidvoch kvitla i svobodná obec, i povstal časom pri klesaní lepších mravov, monarehický absolutismus.

U týchto dvoch národov je patrný prechod z veku starého do veku stredného alebo z odosobneného postavenia národnosti, do národnosti vliývajúcej na iné, zo zasklepenosti v sebe, do spoločenského života s inými, jako to pri pohyblivej a živej povahe Grékov a Rimanov ani inač byť nemohlo.

Z pomedzí starých, svetohistorických národov spomenutí nám ešte treba národ židovský, pamätný po svojom mocnom zachovaní

národného ducha a po tuhom pridržaní sa svojich zvláštností, tak že tisíceračké na národ tento príslé pohromy zničť ho nemohly, a tie najrozmanitejšie vekové vlivy nezdolaly ho v iný národ prerobiť, kdežto iný dávno by bol podlahol v boji s tak mnohými a mocnými živly, s jakými tento po teraz ustavične zápasíť musel. A tým podivnejší je zjav tento, že Židia dávno utratili svoju národnú hebrejskú reč, že už za Kristových časov chaldejčinou hovorili, a kam dial tým väčšmi boli v rozptílenosti a poddanosti svojej cudzím národom, týchto rečiam priuúčať sa priuútení. Za starej doby zaiste učiť sa museli persekej, gréckej a latínskej reči, v strednom a v novom veku ale rečiam všetkých tých národov, u prostried nichž sa usadili, za našich časov hovoria teda jazykami všetkých národov sveta. I čo zachovalo Židov pri jejich osobitnej národnosti? Z jednej strany neustále študovanie spisov starohebrejských, alebo aspoň chaldejských, menovite reči starého zákona, staré hebrejské písmo, jehož až po dnes užívajú, ba i čo písma pre cudzie reči upotrebujú: z druhej strany jejich osobitné monotheistické náboženstvo, verné prechovávanie národného podania, a zachovávanie starých zvykov a mravov, pevné vospolok držanie, nadovšetko ale tuhý, večitý odpor proti všetkému cudzinstvu od jakživa činený, a preto iba vonkajšie priosobovanie si cudzej vzdelanosti, ktorá ducha jejich nevládze podmaniť; lebo oni až posiaľ neprestávajú byť Židmi, čo i pre svoj zisk dost horlievajú za cudzie ciele. A v tomto ohlade hodno je každému takému národu Židov nasledovať, ktorý národnosť svoju na veku zabezpečiť chce, pravda že nás kresfanské národy nie samé náboženstvo môže zachovať pri národnosti, ale iste tuhé, nezvratné pridržanie sa svojej reči a svojich zvykov a mravov!

Čo sa už samej výchovy spomenutých národov týče, stojtež tu nasledujúce z jejich historie, života a vzdelanosti zachované, krátke nástiny.

Chínenčania a Japonci súc si físky i duševne príbuzní, od ostatného sveta povždy odlúčení, temer jednakou kultúrou vyznačovali a vyznačujú sa až doteraz,

hovorí príbuznou rečou, užívajú to isté písmo, majú svoje nižšie i vyššie školy, ač nie v našom smysle; sú národ tichý, pokojný, pracovitý, pekných darov ducha k priemyslu sa hodiacích, národ praktický, skutočne priemyselný, i vyznamenávajú sa mnohými občanskými a ľudskými cnosťami, že v nejednom ohľade zahanbujú hrdých na svoju vzdelanosť Európanov. Sú zaiste veľmi mierni a striedliví, o obecné dobré zaujatí, a náruživosť ťažko pristupní; k tomu panuje u nich veľká úcta k rodičom a k starším. Vyššej vzdelanosti jejich vadilo však posiaľ až prílišné izolovanie od cudzích národov a pohrdanie všetkým nesvojiským, čoby ono jak dokonále bolo inácej, tak tiež nesmierne ťažká nauka písma, ktoré miesto našich 25 litier 80.000 znakov (charakterov) potrebuje, že už toho nutno učeným nazvať, kto to k samému čítaniu a písaniu dovedol.

Indovia a Egypťania niesli ráz svojho zvláštneho náboženstva na sebe, na ňomž i celá výchova jejich spočívala, a síce: veľká nábožnosť a túžba po znázornení božského v jeho nekonečnosti a vo večítom trvaní materie; — prísna poddanosť kňazstvu a svetskej vláde, jakožto zastupujúcim na zemi božstvo, vysoká mravnosť, oddanie sa losu svojmu bez reptania, a preto pokojné žitie v kastách, z níchž vystúpiť nesvobodno, a ktoré čím nižšie sú, tým väčšími obmedzujú svobodu a znižujú hodnotu človeka. Nižšie triedy sú zvlášte k ťažkej práci určené, a preto pracovitosť je i náboženským príkazom posvätená. Písmo majú obydva, Indovia hláskové, Egypťania obrázkové, platné pre celé pochopy, a preto k odhadnutiu veľmi ťažké; s čítaním takéhoto písma sa z Európanov francúzsky Champollion preslávil. Výchova sa rozdieli podľa kást, iná je ona u kňazstva, iná u bojovníkov a štátnikov, a iná zase u kupcov, remeselníkov, nádeníkov a pastierov. V Egipte je prírodoznastvo na značnom stupni vyvinuté, menovite silozpyt a chemia, zememeračstvo a hvezdárstvo; z umenia je najvýtečnejšie staviteľstvo a rezbárstvo, sochárstvo ale nízko stojí. Úžas vzbudzujú v Európanoch až podnes podzemné stavby a na povrchu pyšne čnejúce pyšné pyramídy a obelisky egypťské. U Indov zaníma náboženská filozofia a jemné a bo-

haté na bujné a živé obrazy básnictvo, súc sobrazovaním veľkolepej a spanilej tropickej prírody. Tichej, krotkej povahy Indovia zriedka sa zaoberali válkou, ale áno Egypťania, jejíchž faraonovia neraz si výbojne počínali, a ľud slepo musel tiahnuť za nimi.

Výchova Peršanov je totožná s jejich energiou, bujnou obrazotvornosťou a výbojným duchom. Činnosť, pracovitosť je už náboženskou povinnosťou Peršana, ktorý touto temnú a zkrehlú ríšu Arimana (zlého boha) premáhať, svetlú a životodajnú ríšu Ormuzda ale šíriť a zveličovať má: tu ľud od mladi býva vedený ku práci a zamestnáva sa roľníctvom, zahradníctvom, štepárstvom a pastierstvom. Remeslá nevelmi kvitnú, obmedzené sú na nevyhnutné potreby života; staviteľstvo nese na sebe obraz východného pohodlia a prepychu. Trieda vyššia, ritierska cvičí sa od mladi pilno vo zbrani a vzdeláva sa i svätým písobníctvom, čítaním totiž Zendavesty, krome toho ale i rozkošným básnictvom. Kňazstvo, mágovia, sú vykladačmi svätých kníh a mystérií (tajomstiev prírody), oberajú sa hvezdárstvom a veštbou. Všetko je tu rezké, živé a veselé, nasledujúc rozmarilé žitie svojich panovníkov, a rado sa bere vo vojenský pochod k vydobytíu nových krajín a k rozšíreniu ríše Ormuzdovej.

Grék sa vychováva viac školou prírody a života nežli školou formálnou, hrajúci učí sa čítaniu na spisoch básnických, i to počiatocne nie v škole, ale na lone rodiny vedením domového učiteľa (*παιδαγωγος*), potom už poberá sa k rhetorovi a filozofovi, kde nie tak učením z pamäti, jako radšej dychtivým načúvaním, otázkami a odpoveďmi učí sa povznášajúcim známostam života. Najmilšia mu je škola peripatetická, kde po prechádzkach, v rozhovoroch vtipných, umných a hlbokých nabýva si múdrosť života: medzi tým otužuje a obratným činí telo gymnastikou a potýkaním sa zbrojou, jemuž sa učí od athletu. Keď sa taktó vycvičil a vo vede vzdelal, ide na forum, kde poslúcha veľkých rečníkov vedúcich pravotu klientov (sverencov) svojich, a tu nabýva známosti o právnom postupovaní v processoch, v snemových a iných shromaždeniach ľudu, a učí sa i ústavným formám občanského života. Chce-li

sa v dákom umení vzdelat', ide k slávnemu umelecovi tohože oboru v ňomž i on pracovať chce, a tak k staviteľovi, k rezbárovi, k sochárovi, k maliarovi alebo k hudobníkovi: od majstra teda k majstrovi postupuje, až i on stane sa výtečným umelcom. Vojenskému umeniu učí sa vo vojenských výpravách, a všestranne vzdeláva sa obdivovaním zápasných a umeleckých predstavení pri hrách olympických. A aby celý grécky život v jeho harmonii pojal, navštevuje hry dramatické, ktoré provodzujú výteční herci hraním kusov znamenitých dramatikov. Samý verejný život, ktorý v každom ohlade svobodom dýcha, je výbornou školou jak pre dorastajúceho mladíka, tak i pre dospelého mládenca a muža. Muž svobodný málo čo tu zvykol konať pre zisk, ale áno pre slávu, lebo práce a zamestnania chleboďajné zastupujú otroci, alebo ľudia služobní. Mládenec a muž požíva veľkú svobodu vo všetkých pomeroch života; nie tak ale panna, ktorá v dome pod prísny dozor postavená, na dobrú manželku a hospodyňu vychovávaná býva; i žena skromnej svobody je účastná, lebo ona je cele iba na domácnosť obmedzená, jejž povolaním je, celý dom viesť, hospodárstvom a kuchyňou sa zaoberať, nadovšetko ale výchovou malých dieťať a podrastajúcich deťer. Grék sa teda v živote samom najlepšie pre život pripravuje, a to pre všetky záležitosti, v nichž voľný človek podiel brať má a musí.

Tomuto podobné, ale menej všestranne a dokonale je vychovávanie Rimanov, tých večných bojovníkov, snemovateľov, právnikov a správčov ďaleko široko rozkladajúceho sa mocnárstva. Rím založený bojovným dobrodruhom Romulusom, jehož meno (Roma) i prijal, zachoval tohoto bojovného ducha až do svojho úpadku, čo hlava ohromného mocnárstva. A že to čo zbraňou vydobyto, pre podmaniteľov jako vládarov a pánov spolu zachované byť malo: musel rimanský národ, múdru, k cieľu vedúcu politiku upotrebovať a stále pestovať, odtiaľto bola výchova rimanská vo svojej podstate vždy vojensko-politická, okolo nej sa všetko iné točilo, a k jej prevedeniu za prostriedok slúžilo. Preto hľa pestovaný bol v mládeži predovšetkým duch bojovný, duch zmužilosti, ctíziadosti a panovnosti, jakého domáca i verejná výchova mocne

budila a pestovala, najme keď vojenský hrdina vždy najväčšej cti požíval, a z vojenskej výpravy vracajúci sa vojínovia vždy i s veľkou slávou prijímaní, i národom, menovite vládou bohate odmeňovaní bývali; ba i doma ostavší ľud z každej vojenskej koristi svoj radostný podiel brával, totiž hojnosť chleba, veselé hostiny a amfiteatrálne zábavy (divadlá v nichž sa ľudia s ľuďmi rúbavali, zvery so zvermi, alebo ľudia so zvermi krvavo zápasili.).

Senát i snemujúci ľud úsilne a s radosťou viedli politiku, ktorá rímskemu menu česť a národu panstvo a prospech prinášala; i neprotivili sa nikdy tomu, keď bola reč o rozšírení hraníc mocnárstva a o uvedenie v poddanosť a v poplatnosť krajín a národov predtým neodvislých, čo zvlášte vládu prevádzajú náchilným jednotlivcom jako nádejným správčom (gubernátorom) velice žiaducie bývalo.

Meno, „rímsky mešťan, občan“ (civis romanus), malo tak čestné a hrdé znenie, jako u nás šľachtie, zeman, a iba tento bol v mocnárstve rímskom svobodný a pánom pre seba, keď ostatní boli iba sluhovia a otroci (servi, mancipia). K tomu čím viac nových krajín podmanil si národ, tým menej daní platilo rímske občanstvo k udržiavaniu štátu, ba bohatá vojenská korisť vynakládala sa i k okrášleniu mesta Rímu.

Všetky svobody a výhody šťastného mocnárstva náležaly tomuto mešťanstvu, ktoré behom časov nie len na samé mesto Rím, ale i na ostatné mestá Itálie rozšírené bolo, a pozdejšie k lepšiemu získaniu provincií i hlavným mestám týchto sa udeľovalo. Takto sa vyvinulo právo rímske, ktoré znalo svobodných a nevoľných, národ panujúci a národy podrobené, pánov a poslúchajúcich, veliteľov a sluhov alebo otrokov. Rímske municipia v Itálii a v krajoch podmanených požívaly obstoje práva, ale ony byly iba tieň práv mesta Rímu, pokiaľ ešte svobodná obec vojvodila, lebo za železnej a dešpotickej vlády cesarov (císarov) byly i výsady Ríma iba hračkou v rukách týchto.

Právu sa tedy učil každý Ríman, a síce nie po školách, jakých pred imperátormi nebolo, ale od pojedinných v práve sbehlých mužov, a od politických rečníkov.

Svobodný Riman nezaoberal sa žiadnou telesnou prácou, preto remeslá, priemysel a kupectvo provodzovali zväčša cudziníci a nevoľníci, a týmto sa on podľa svojej mynky k panstvu zrodený nechcel a nepotreboval učiť. — Ba i umelcov rímskych bolo pôvodne veľmi málo, umelecké diela tvorily hlavne Gréci, a tak staviteľstvo, rezbárstvo, sochárstvo, maliarstvo a hudbu väčším dielom títo medzi nimi prevádzali a vzdelávali. Iba v rečníctve mali Rimania daktorých výtččnikov, medzi nimiž Cicero najväčšiu slávu požíval. Pôvodných znamenitejších básnikov tiež bolo po riedku, jako Rimania ani neboli národom poetickým. Medzi filozofy vynikajú iba dvaja mužovia, a síce Cicero a Seneca, historikov nachodíme už viacej, však menej výtččných nežli grécki boli. A tak hľa v ničom inom nežli vo vojenstve a politike povzniesli sa Rimania nad pospolitost, v každom inom ohlade iba nasledovaním Grékov sa vyznamenávajúce, ktorí vlastne vyššiu kultúru v národe tomto čo učitelia, vedomci a umelci šírili. Vlastné školy, menovite grammatistov a rhetorov až v dobe Cezarov nachodíme u Rimanov, ktorí i naším gymnasiám — podobné školy zakladali a vydržovali, z nichž daktoré pozdejšie v akademie sa premenily, a čo takéto presluly: akademie rímska, athénska, alexandrínska a karthaginénska, avšak s tak nedostatočným mravným smerom, že po takýchto učilištach tá najväčšia rozpustilosť panovala. Vôbec mal Riman iba požícanú od Grékov kultúru, a preto nehodil sa ani vo vlastnom dome, tým menej u cudzích k tomu, pravú vzdelanosť šíriť. Rímska kultúra spočívala jedine na politickej civilizácii, v čom bývali takí majstri, jako za našich časov francúzi, v nichžto živel rímsky istotne žije a pôsobí. Národnia povedomst Rimanov v tom sa javila, že sa cítili byť pánamí celého známeho sveta, a panovali nad väčšou čiastkou Europy, nad značnou časťou Asie a nad severnými krajinami Afriky. Túto národnú hrdost oni i v potomkoch svojich horlive a výdatne pestovali, pokiaľ táto hrdost jejich pohromami na nich od národov někdy podmanených došlymi, nepremenila sa na zaslúženú služebnost.

Židovská výchova niesla úplne náboženskú barvu, jakož i forma jejich občanského

sriadenia bola pôvodne theokratická, a celý duch národa javil vrelú nábožnost. Nevelký tento, na malom priestranstve žijúci národ, vystriebajúc sa pilno všetkého stýkania sa s cudzími národami, a v najdrievnejších dobách ani ku kupectvu chuti nemajúci, preto hmotne chudobný, nemohol v tom stupni vo vzdelanosti prospievat jako národ grécky: z tejto príčiny spatrujeme u neho iba mierne pokroky, ba v pomeru k iným živejším národom istú stojatosť, čeho príčinu tiež len v jejich náboženstve hľadat musíme, lebo toto ho odkazuje vždy na otcov a predkov jeho, schvalujuć jemu toho ducha a ten život, ktorým sa títo i vyznačovali, i od iných národov delili.

Židovský monotheismus je však pre celý starý vek dôležitý, a stanoví opravdivú slávu tohoto národa; on pravda nenie výlučným plodom a výtvorom ducha jeho, ale viacej zvláštnou milostou zjavivšieho sa jemu kroz Mojžiša a prorokov, jednoho večne živého Boha; lebo ináčej skôr by sme takéto ovocie ducha u geniálnych Grékov, nežli u neho hľadali. K chvále sa mu to medzitým počítat musí, že tak vrela a verne pestoval v lone svojom toto zjavenie božie, že on jediný z pomedzi všech starozitných národov neklaňal sa modlám, prečo ho Bôh ďalej ešte väčšou milostou navštívil, keď sa v lone jeho narodit dal Synovi svojmu, Synu Božiemu, ktorý zaiste velikánsky obrat v historii ludstva pôsobí, a je jediným pravým svetlom a slncem všeho človečenstva, vodcom a Spasiteľom všech iskrú božstva ešte nepozhyvších duší!

Na to staré náboženstvo svoje bol žid skutočne i hrdý, a pokladal sa za vyvolený lud boží. I mohol sa národ tento o vela významnejším stať v historii ludstva, nežli ním skutočne stal sa, keby nebol zavrhol toho v lone jeho zrodivšieho sa sveta Spasiteľa, o ňomž mu proroci jeho dost jasno prorokovali, a na nehož celá jeho historia pokazovala, len že on jej na svoje veľké nešťastie nerozumel. Medzitým kresťanstvo, ktoré z jeho stredu pošlo, vystúpením na verejnost toho jediného pravého Messiáša, Krista, povestnejším ho učinilo od všetkých ostatných dejov a skutkov jeho, a národ tento pre svoju v dobe Kristovej prejavenu zaslepenost a pýchu, stal sa večnou výstrahou pre jiné ná-

rody, aby nešly tou cestou pýchy, nevery a materialistického smýšľania, aby samy dobrovoľne nepracovali na svojom zavržení od Boha! Ostatne tá česť mu patrí, že sa pri všetkých svojich veľkých pokleskoch, verne pridržiaval i svojho starodovedovského náboženstva, i svojej národnosti, juž po naše časy už iba krčovitým pridržaním sa náboženstva, zachoval.

Židia si veľmi včasne utvorili svoje písma, a stvorili si historicko náboženskú literatúru, i povstali medzi nimi už v časoch predkresťanských školy, náboženské vzdelanie a šírenie známosti pre pospolitý život za cieľ majúce synagógami pomenované. Tak pri každej synagóge (modlitebnica, miesto shromaždenia k pocte božej) bola i škola, alebo vlastne v synagóge samej vyučovala sa i mládež, zdá sa, že jedine mužská, pokiaľ ženskú u Židov až posiaľ málo vzdelania poznávajú. Okrem takejto školy, povstali i školy prorocké, v nichž lepšiemu pochopu náboženstva učeno, a v náboženskej,tedy svätej poesii cvičeno. Po zahynutí týchto nastúpily školy zákonníkov, tiež len nábožen-

ské. Remeslám a umelstvu učili sa od susedných Feničanov. Že sa ale najviac hospodárstvom zaoberali, muselo toto u nich dosť vysokého stupňa doísť. Starých židov charakterisovala veľká bohabojnosť a mravnosť, v dobe po Kristu klesala ona náramne, a tak pripravovala národu jeho žalostný, zavržením Krista už predkom hotovený pád, lebo kde národ tak veľké a sväté ideí obživiť a preporodiť nemôže, také kresťanstvo vsem národom zvestovalo, a také na večnej, božskej pravde spočívajú, tam je pád národa nevyhnutelný. Stará čistá náboženská horlivosť vždy viacej klesala, dobré mravy mizly a hynuly, hrubé sobectvo púšťalo svoje korene v srdciach, prikovanosť k zemi a osobná chúlivosť riastla, a poverčivý, základu nemajúci fanatizmus ujímal sa lepších duší: nebolo teda už žiadnej spásy pre národ tento, a železné panstvo Rimanov, týchto uskutočňovateľov mnohých božích výrokov, pozbavilo i tých najmenších zbytkov svobody národ tento, a on rozohnaný a rozídený po všetkých štyroch uhloch sveta oplakával v krutom jarme, svoj žalostný ale zaslúžený osud.

J a n o š í k.

(Dľa rozprávky ľudu.)

Nad potokom Garajovým
Ale to za dávneho času
Bol sa tešil chudák sedliak
Jak sa volky jeho pasú.

Tešieval sa chudák Važfan,
V jich preňho veľkej cene:
Hneď si jich hladil po bedrách,
Hneď si jich volal po mene.

„Hej vy dva sivoňky moje,
Čože bych ja počal bez vás?
V truhle groša by nebolo,
V zážine ni ovsený klas!“

V tom sa nebo chmárou zastre,
Zahučí vetor cez doly,
Ponad javorinu blisne —
Sedliáčik, kde sú ti volky?!

A doma povedz, že čo pán,
Stolica a hrom pokazí,
Že to valaška z ocele
Ponapráva na pár razy.“

Tam jedon pod jedlou leží,
Ten, čo mu v brázde chodieval;
Tam zase druhý vystretý,
Čo ho tak gazda hladieval. —

Hneď na jedného sa hodí,
Hneď pri druhom vzdychá: „Bože!
Tam mi je žena, tam deti,
Ktože nám teraz spomôže?“

„Ktože inší, jak Jánošík!“
Zatrasie sa Bielanský háj
A v skoku cez kosodrevie
Ukáže sa zbojník — šuhaj

„Kolkó fa stály, susedko,
Tie volky na tom úplaze?
Tu máš v mariašoch na päťsto,
Kúp štyri páry na raze.

Janko Čaják.

Odboj Vešelínov.

Povest od Sam. Tomášika.

VII.

Roku 1666 dialy sa na Muráni veľkolepé prípravy ku nastávajúcej diete, ktorá sa tu vydržiavať mala.

Očakávali početných hostí, a to nie len poslancov snemovných z trinásť hornouhorských stolíc, z kráľovských a baňských miest, ale obzvlášte mnohých veľikášov uhorských a chorvátskych, knieža Rákóciho, ba i poslancov sedmohradských.

Palatínka Maria starala sa predovšetkým o to, aby všetci hostia dostali na zámku pohodlné hospody; preto sama prezerala všetky budinky a zámoké izby. Áno, každý tamojší obyvateľ, buď si on bol vojanský dôstojník, úradský alebo remeselník, jakých sa na Muráni mnoho nachodilo, musel prepustiť najlepšiu časťku svojho obydľia prichodiacim hostom. Ešte i po baštach mali sa ubytovať páni; jejich ale služobníci po rozličných komorách a skleпоч. Vozy a kone s pohoničami mali dostať hospody v blízkej pod samým zámkom na prichybine vrchu ležiacej dedínke. Keď už všetko bolo usporiadané a doba snemu sa blížila, ohliadla palatínka ešte raz všetko i so svojim manželom, aby sa presvedčila, či sa jej vôľa na vlas plnila.

Dobre si to, duša moja, všetko zporiadala, riekol Vešelín, keď sa do svojej svetlice vrátili. Myslím, že naši hostia, čo v jak veľkom počte sa došávajú, spokojní budú s takou pohodlnosťou.

Tak sa i mne zdá, riekla Maria; ale teraz, môj drahý, i ja od teba očakávam, že nebudeš už viac váhať jako posiaľ, ale že, jako náleží, odhodlano vystúpiš, — a smelým čelom i junáckou odvahou vypovieš Nemcom i cisárovi vojnu?!

Opatrnosti nikdy nezbyva, riekol vážne Vešelín.

Prílišná opatrnosť je chabosť, odsekla Maria. Zlý to vojak, ktorý neprestajne rozmýšľa o všelijakom nebezpečenstve vojny a mudruje len o tom, kde jako by mu vyhnúť mohol. Taký nepomyslí, že chrabrych junákov samo šťastie za päťami nasleduje, pred zbabelcami ale že uteká.

Lež i to nešťastný vojak, ktorý v oslepe beží istež záhube v ústret, zavrátil ju Vešelín.

Nehovorils vtedy tak, keď si dobyjal tento hrad, riekla Maria úsmešne a rozhorčene.

Opravdu, vtedy som slepe nasadil česť i život, abych vybojoval teba duša moja, riekol laskave Vešelín i chcel objat svoju rozľnevanú krásnu paniu.

Ba ja som nasadila svoju ženskú česť na to, abych dostala muža, o ňomž som predpokladala, že bude cti a slávy žiadostivým, riekla Maria vyhnúť sa mu. I pozerajúc dávkymisi prísnyim okom na neho, zastala si pred nim: No, jakože mám teraz myseľ o ňom, keď mi tak rečeno koruna do lona padá — a on sa bojí, ba i mne bráni čiahať po nej?!

Už mi to len ver, duša drahá, že bez mocných spojencov, jakých už dávno hľadám, nikdy bych nedošiel cieľa, po ňomž ty tak dychtivo túžiš, vyhovárať sa Vešelín.

Teraz, lebo nikdy! riekla odhodlano Maria. Pováz si len toto: Cisár je tak mladuský, že ho lahko prelští alebo zastrašit možno. Celá krajina je nespokojná. Zemianstvo vrič nenávisťou oproti Nemcom, najme ale radcom cisárskym. Veľmoži sú všetci po tvojej strane. Jedným slovom: v Uhorsku je nakopeno tolko zápalitých látok, že treba do toho len iskru hodit — a vybúši plameň odboja tak mohutný, že ho celá nemecká sila nezahasí, neprekoná, neudusí! A pováz si len, keď Bočkay, Bethlen a Rákóci tak hrdinské skutky vykonať, ba i korunu uhorskú na hlavu postaviť si mohli: prečo bys i ty nebol to v stave, kebys len chcel a zmužile sa k tomu maľ?! Ale — —

Tí mali všetci mocných vonkajších spojencov, skočil jej do reči Vešelín. Áno, oni pozdvihli meč svoj oproti Nemcom práve v taký čas, keď títo boli ťažkými vojuami v ríši zamesknaní. No teraz musíme vziať do povahy to, že cisár urobil s Turkom za dvadsať rokov pokoj a že nemecké vojsko opanovalo všetky krajinské zámky, z ktorých striehne na nás sta dravý sup na svoju korisť.

No ale, pri tom všetkom, nedomnievaj sa, že som malomyslný. Ja chcem len predo všetkým vyzvedet výsledok nášho vyjednávania s Apaf-fym a s Turkom; lebo mi na tom bars vela záleží. Nuž vtedy potom — poručeno Bohu! šabla mi prekliesni cestu ku prestolu i ku korune.

Teraz alebo nikdy, hodila Maria rukou i odišla.

Jako ma tá moja žena úsilne honí o zlom krk do odboja! A jak jej pristane to horlenie! Nemôžem ináč: staň sa jej po vôli; veď je to i tak moja vrúena žiadosť! . . . Dačo mi ale preca ustavične šopce: Maj sa na pozore, abys i seba i krajinu prenáhlene neuvrhol do prepasti! Lež darmo je, nedá sa to už ďalej odkladať. Musím, musím, musím jednať. Veď, čo i ľud slovenský tomu sa prieči, so mnou sú skoro všetci Maďari, všetci velmoži, no i celá slovenská šľachta! A od čohože je meč? Celý ľud musí byť s nami, bo mu beda! Čo sa má stať, nech že sa teda čím skôr stane!

Tak strmým krokom po svojej chyži chodiac, hovoril sám k sebe Vešelin. Z očí jeho šľahaly blesky, prsia sa mu dmuly, telo jeho zdalo sa byť omladeným, pästi jeho byly zafaté, jedným slovom celá postava jeho svedčila, že duch jeho jest ohnivou lávou.

Po malej chvíli, keď sa trocha uspokojil, zacengal. Sluhovi, ktorý dnu vstúpil, rozkázal, aby mu Nagya zavolať.

Keď odišiel sluha, hovoril sám k sebe Vešelin: Tento Nagy mi je muž taký, jakého práve potrebujem, zpoľahlivý, opatrný a rozvážlivý. On vyplní voždy na vlas moje rozkazy, a, čo je hlavnia vec, zadrží tajnosť u seba a zamlčí pred každým nepovolným, jako ryba!

Pri posledných slovách vstúpil dnu Nagy, uklanjajúc sa: Na žiadosť vašej veľkomožnosti!

Jako teraz veci stojá, riekol Vešelin po privítaní svojho tajomníka, tak sa zdá, žeby velmoži a zemanstvo bolo po mojej strane; ale o arcibiskupovi Lippayovi a o stránke klerikalnej neviem, jako mám smýšľať?

Lippay sa jakosi nechce určite a odhodlane vysloviť; a tak i smýšľanie vyššieho knazstva je záhadné a tajnostné.

A preca nám na tom premnoho záleží, aby knazstvo i vyššie i nižšie s celým zá-

palom ku nám sa pridalo a s nami pevne držalo. Ono má v ruke ľud; áno len s nim budeme mať veľkého závažia pri našej veci a to nie len v krajine samej, ale i pred očima Europy.

Teraz ovšem musíme všetky cesty a pohnútky použiť, aby sme duchovenstvo ku našim zámerom pripútali, lebo ho veru veľmi potrebujeme.

A čo sa vám zdá, jakoby sme pre našu vec nie len stavy protestantské ale i jích duchovenstvo získať mohli? Lebo hľa, tí viedli predok vo všetkých odbojoch a robili voždy najurputnejší odpor oproti nemeckej vláde; od tedy ale, čo syn Jura Rákóciho, mladý František, prestúpil na vieru katolícku, počínajú jakosi bočiť od nás a nedôverujú nám.

Vyznať musím, že to bol veľmi nepolitický krok mladého Rákóciho,*) keď mnohé reformátske cirkve a školu potockú o jích majetky olúpil, bo tým jich proti sebe a proti Jezuitom náramne rozzlobil. Ba i luteráni sa teraz obávajú, že prijde rad na nich, keď reformati potlačení a zničení budú.

Tak je teda nespokojnosť všeobecná, lebo i katolíci sa boja, nie síce o svoju cirkev, no o svoje krajinské svobody.

Nám na tom záležat musí, rôzne stránky stoj čo stoj uchlácholiť a medzi sebou porovnať. Ano, my musíme vinu všetkého zlého na viedenskú vládu uvaliť, nenáviť oproti Nemcom pri všetkých stránkach rovnako rozduchovať, aby potom v mohutný plameň vybúšiť mohla.

Hovoríte veru obozretne a trefne; len hľadajte spôsob, prostriedky i mužov k tomu spôsobilých.

To mi je veľmi na starosti, a užijem k tomu ľudí spoľahlivých, i Vitnediho, — ten pochopí svoju úlohu.

Nech sa nám len podarí získať matku Rákóciho na svoju stranu, tak verím, že získame s ňou i knazstvo protestantské i ten

*) Accessit his malis Francisci Rákóci, gloriosissimae memoriae principis filii, ad Rno. Catholicos transitio, qui mutata religione, multas Reformatorum Ecclesias perdidit, et scholam etiam Patakiensem, celebrem, suis proventibus spoliavit, Reformatos undiqueque pessime habuit ect. — Joannes Bethlen.

obecný ľud, ktorí je ešte proti nám. Zemanstvo? to pôjde s nami; o tom niet pochybnosti, lebo to i posiaľ vždy bolo hotové do bitky buď s Nemcami oproti Turkom, buď s Turkami oproti Nemcom; len mu pripomenem: jako to posolstvo trinásť hornouhorských stolíc*) nadarmo chodilo do Viedne ku kráľovi so žalobami na mnohé nátlisky nemeckého vojska, jako cisár i teraz tak, jako predtým, krajinské úrady i cirkevnie i svetské proti právu i zákonu rozdáva cudzozemcom, jako sú hluchí vo Viedni naproti všetkým stížnostiam a žalobám krajiny uhorskej, — a jako teda už iného nič nepozostáva, len meč do ruky chytiť a nim sväté svoje práva si hájiť.

Pri posledných slovách otvorila sa dvere a dnu vstúpi Maria. Nagy povstal a uklonil sa jej hlboko.

Zvedavosť mi nedá pokoja, oslovila Nagya krásna „ruža Muránska“, jako vtedajší svet Mariu nazýval, zvedavosť mi nedá pokoja, či ozaj vela z veľmožov a z čelnejších zemanov príjde na Murán, keď že už raz treba rozhodný krok urobiť.

Ráďte mi veriť veľkomožná pani, že jako Murán stojí, nikdy nevidel toľko slavného vysokého panstva, jako sa ho tu teraz síde.**) Ja mám zprávy spoľahlivé; príjde i Rákóci, i poslovia Apaffiho sú už na ceste, odpovedal Nagy.

Čoby prišla matka Rákóciho, hrdá Bátorička, veru bych ju uctila jak kráľovnu, vzdychla si Maria.

Jestli smiem radíť, obrátil sa Nagy k Vešelinovi, tak navrhujem, aby sa verejné porady nikdy nevydržávaly ináče, jako pri zamknutých dverách, aby sa každý prítomný prisahou zaviazal ku mlčanlivosti, konečne, aby sa ku spoločnému dopisovaniu užívalo tajomné písmo kroz isté znaky, ktoré som ja dokonale už usporiadal.

*) *Tredecim superiorum partium comitatus, atque inter hos Gómoriensis, solennem ad Leopoldum I. mittebant legationem; etc. — Bartolom.*

**) *Unum e praecipuis Magnatum et Procerum Hungariae Conventum, cui etiam Transilvani adfuerint, in arce Muraniensi celebratum ostendit. — Joannes Bethlen.*

Toho sa držať budeme, lebo nás to zabezpečí pred vyzvedačmi a zradcami, prijímal jeho radu Vešelín.

V tom vkročí dnu komorník a oznamuje príchod Mariašiho, Vécseyho, Bakoša. Orlaya a mnohých zemanov, ktorí nezadlho predstúpä s poklonami pred palatína a palatínku.

Buďte mi srdečne vítaní, pánovia, jako prvší naši hostia, vítal jich Vešelín.

Veď sa i tak svedčalo, dodala Maria milostive sa usmievajúc, aby sa naši najbližší, najdrahší susedia najskôr dostavili.

Poklonu vám, veľkomožná pani, s najväčšou úctou a oddanosťou činiac, prinášame milú tu zprávu, že sa nám postastilo matku Rákóciho, Žofiu Bátory a s ňou celú protestantskú stránku pre naše ciele získať.

Ah, to ma veľmi teší; sadnite si páni, ukázala Maria na sedadlá svojou útlou rukou.

I poslovia Apaffyho sú tiež na blízku; dnes lebo zajtrá dorazia na zámok, oznamoval Orlay.

A bašovia tureckí, menovite budinsky a jágerský, blahoprajú tiež snahám našim a vzkazujú svoje služby, žeby si nič tak nepriali, jako žeby kráľovský diadem mohol zdobiť hlavu veľkomožnej panej palatínky, klaňal sa Bakoš.

Ďakujem, ďakujem za túto zdvorilosť a dobroprania, riekla s milostným úsmevom Maria.

Keby nám i sám sultán tak dobre bol naklonený, jako títo bašovia, pohodil hlavou Vešelín.

Sultán, jako je teraz premožený, musí hľadať priateľov a spojencov; no, jemu to dozajista bude vítané, keď sa s nim spojíme, lebo len s našou pomocou bude vstave odolať rastúcej moci Leopoldovej, odpovedal Bakoš.

A keď mu ešte ponúkne ročitý plat, tak asi tridsať abo štyridsať tisíc dukátov, iste že nepovrhne nimi, lebo i on pre ustavičné vojny peniaze potrebuje. — ujistoval Orlay.

Trebars mu i 60.000 ročite platiť budeme, to krajine našej nepadne ťažko, riekol Vešelín. Ale čo na to povie Europa? Či sa mocnári kresťanskí s Nemcami nespoja proti nám? Toto musíme predovšetkým kroz naše diplomatické posolstvá prekaziť. Francúzi nám poteraz prajú najlepšie; no musíme hla-

deť i priateľstvo alebo aspoň neutrálnosť nemeckých kniežat si pojiť.

Teraz, páni moji, treba sa vám poobčerstviť trochu, lebo znám, že ste veru nemali odpočinku na tak dlhej ceste. Jak sa líbi, podne do obednice.

To veru dobrá myšlienka, riekol Vešelin a uviedol hostí svojich do priestrannej, drahocenej svetlice.

Druhý deň na to podochodilo množstvo veľikášov a pánov bratov zemanov; no i všetci poslanci trinásť hornouhorských stolíc dostavili sa. Celý zámok a všetky budinky boli preplnené hosťami; ba musely sa ešte i šiatre porobiť jako v dákom tábore.

Keď sa prichodzí občerstvili pri bohatých rozličnými výbornými pokrmami a nápojmi obťažených stoloch, povolal jich palatín do veľkej siene svojej paloty, aby sa popredku dorozumeli, v ktorý čas a jakým poriadkom by sa snem mal otvoriť.

Už v tejto predbežnej porade pozorovať bolo veľkú rozhorčenosť prítomných poslancov a pánov uhorských naproti vláde nemeckej. Nadmier ostré a príkre výrazy padaly z úst najme proti ministerstvu a radcom cisárskym. Až, keď boly náruživosti na najvyššom pobúrení a rozdráždení myslí na najvyššom stupni, chytil sa slova Vešelin, a na jeho hlas prestál krik a lomoz zbraní, jako keď na čas utíchne pobúrenie vlnobitíe, aby po chvíli zase a to v prudkejší lomoz vyrazilo.

Čujme aspoň nektoré výbuchy hnevu a rozdráždenosti prítomných poslancov.

Pánovia, začal reč svoju Vešelin, keď sa trochu lomoz utíšil, pánovia! ja som toho presvedčenia, že sväzok Uhorska s Austriou od prvopočiatku podobá sa nepodarenému, nešťastnému manželstvu, v ňomž jedna i druhá stránka má docela rozdielne, ba áno protivné náhľady, túžby a ciele. Z ohľadu toho stojí voždy jedna druhej v ceste a robí všetko každá jedno druhej na priek, tak že sa nijako nemôžu porovnať a sjednotiť. No, nikdy nebude medzi nimi pokoja, kremä ustavičná žiarlivosť, podozrievanie a boj, bo len v tom jednom sjednotujú sa obe stránky, že sú obe rovnako nespokojné a nešťastné. A preto, keď je v daktorom páde potrebný

rozsobáš, tu by on bol práve na svojom mieste, a to navždy.

In secula seculorum, Tököly na to.

V Uhrách je veru nespokojnosť všeobecná a teraz už došla svojho vrchola, aby vybúšila v plameň, mienil Ostrorith.

A jakoby i nie! zvolal Barkóci. Povážme si len toto: my udatní synovia tejto vlasti odstránení sme dokonca od všetkých vyšších vojanských hodností. My sme cudzincami vo vlastnej domovine!

Nie len pri vojsku, ale i na zámkoch krajinských všetci velitelia sú cudzomci, dodal Petróci.

Ba i nad stolicami a nad kráľovskými svobodnými mestami panujú Nemci so všetkou nadutosťou a nestydatosťou, riekol s opovržením Štefan Bočkay.

Preč s tyranmi! vyvolali všetci.

Jako je tu v Uhrách, tak práve, alebo ešte horšie vyzerá to u nás v Horvátsku, prejal slovo Petor Zríňsky, keď sa bol lomoz a krik trochu utíšil. I niet divu, keď i môj brat Mikuláš, bývalý bán v zúfalosti nad nešťastím svojej vlasti hľadal smrť, ktorá mu milšia bola, než otrocký život!

Mne sa až krev v žilách búri, keď len pomyslím na všetky tie neslýchané násilnosti, lúpeže, ukrutnosti a vraždy, ktoré tí nemeckí prefekti zámokov a jich bezbožné vojsko u nás prevodí. Veď je to už ani nie na znesenie! riekol Rákóci.

A čože my protestanti máme riečiť, keď nám už i naše chrámy a školy vojenskou mocou odnímajú?! obrátil sa Sathmáry k Rákóci. No bolí nás to dvojnásobne, keď už i sami Uhria, bývalí naši ochrancovia a patróni, odpadlíci teraz od našej cirkve, chrámy, školy a fundacie násilne nám berú, a cirkvám našim svojich kňazov platíť, ba i len medzi jich poddanými bývať jim s hrozbou zakazujú.

Smutno, haňba! kričia protestanti.

Áno, smutno a haňba je to, keď sa už i sami medzi sebou hrýžť a prenasledovať budeme, riekol Petróci, keď sa hluk utíšil.

Aby nás totiž tým ľahšie všetkých spolu ubili a potlačili Nemci, dodal Tököly.

Ja sa držím tej zásady, ktorú ste i vy za svoju do nedávna uznávali: „cujus regio,

illius religio.“ A kto mi v tom rozkáže? srdil sa Rákóci.

Škoda nám teraz započínať náboženské hádky a roztržky, riekol Vešelin s trpkosťou.

Tak je, dajme tomu pokoj! volal Frankopán a všetci prítomní katolíci.

Veď sa my strany viery sami medzi sebou najlepšie pokonáme, udobroval Vešelin. Teraz len o tom premýšľajme, jako by sme sa mohli spoločného cudzieho jarma zprostiť a našej krajine svobodu a neodvislosť vydobýť.

Máme síce na teraz s Turkom pokoj, ktorý je dla môjho náhľadu horší, nežli vojna!

Preto sa radnej poddajme Turkom, nežli aby sme i na ďalej mali ostávať otrokami Nemcom! narádzal rozhorlený Barkóci.

Turci nás istotne prijmu pod mocnú svoju záštitu, a to pod priaznivými výminkami, podporoval Barkóciho náradu Věčey.

Keď cisár sa zaviazal z uhorskej pokladnice sultánovi platiť 200,000 zlatých, prečo by sme my sami jemu neplatili trebars 60,000 dukátov ročite. Veď kolko že my vyše toho Nemcom platiť musíme?! hneval sa Tököly.

A keď Turkom budeme platiť, nuž bude mať krajina od nich pokoj, tvrdil Bóniš.

Uhorská krajina svobodné volí si kráľa svojho, Barkóci na to.

A okrasa našej konstitúcie je „Zlatá bulla“, ktorú nám naši slavní predkovia vydobyli, ozval sa Ostrorith.

Veď by sme museli byť podlí slabúchovia, keby sme si práva a výsady nám od predkov nadobudnuté neznali trebars i mečom zachrániť, štrnkal svojou šablou Nádaždy.

Teraz je na to čas, riekol Orlay, aby sa „zlatá bulla“ Andreja II. Jeruzalemského uviedla do života.

A to ozbrojenou rukou! vyskočil Bakoš zo svojho sedadla. V nej stojí zreteľne: „Žiaden zeman trestaný nebude prv, než by bol pohnaný pred súd a odsúdený.“

Naša spása je jedine meč, chytil sa meča Donč. Veď sa už všetko deje naproti zreteľným slovám onej „bully“, v ktorej toto stojí: „Keď cudzozemci, ľudia nie nepriateľskí, príjdu do krajiny, bez poradenia sa s krajinou, na hodnosti povyšovaní nebudú.“

A čo najhlavnejšie stojí v tejto „bulle“, riekol Tököly, je: „Jestli-by král, alebo kto

z jeho nástupcov nezadržal toto ustanovenie, aby biskupi, župani a zemaní všetci a jednotliví, prítomní a budúci mali právo, bez poškvrny ďakej nevernosti, opreť sa proti kráľovi a jeho nástupcom a jemu protirečiť.“

Tento diplom nikto nemá právo z nášho zákonníka vymazať, hrozil sa prstom Nádaždy. Lebo veď s jeho odstránením padne hneď i celá naša konstitúcia a svoboda!

Preto je už svrchovaný čas, aby sme sa moci mocou, násiliu násilím zjavne na odpor postavili, riekol Ostrorith.

Bezťak my s našimi protestáciami a rekursami jako posial, tak i pozatým nikdy nič nevykonáme a nevyhráme, odôvodňoval Petróci mienku predrečníkov.

Tak je, tak je! volalo celé shromaždenie.

Jako vidím, riekol po prestavšom krikú Vešelin, všetci sme tu jednakej mysle.

Aspoň je málo v krajine takých, odpovedal Barkóci, ktorí by bočili od nás a nesúhlasili s nami.

Nápadné mi je preda, krútil hlavou Tököly, že Andráši z Krásnej-Hórky a daktorí druhí neprišli medzi nás.

Peklo zradcom! volali všetci poskákajúce zo svojich miest.

Medzi hmotom vstúpil do siene Nagy, ukloní sa a oznamuje palatínovi a prítomným pánom bratom, že poslancovia kniežata Apafyho, Mikuláš Bethlen a Michal Teleky už sú na zámku.

Pánovia, hovoril Vešelin slávnostným hlasom, keď sa lomoz utíšil, pánovia! sluší sa od nás, aby sme poslancov jeho kniežacej milosti slávnostne uvítali a do snemu uviedli. Preto menujem grófov Nádaždyho, Čákyho a pánov Ostroritha, Petróciho a Mariašiho, aby jich menom našim pozdravili a medzi nás priviedli. Krom toho treba sa nám predbežne uzrozumieť, jaký dar pošleme z našej spoločnej pokladnice, ktorá je pod opaterou palatínkinou, kniežatu Apafymu?

Ja myslím aspoň 30,000 zlatých, navrhoval Nádaždy.

Dobre, dobre! volajú všetci.

Medzitým vzdialili sa menovaní deputati. Prítomní ale snemovníci posadali si na svoje miesta okolo zeleného stola. Palatín zaujal svoj predsednícky, červeným hodbávom obťahnutý a zlatom bohate vyšívany stolec,

naď ktorým sa skvela zlatom vyšitá uhorská koruna a krajinský hãrb.

Po malej chvíli vstúpili poslovia sedmohradskí doprevádzaní privítavšími jich pánni do siene. Pri príchode jich povstali snemovníci zo stolíc, i vyvolali: vívat princeps Apaffy! vívant ejus plenipotentiarii, vívant!

Poslanci Apaffyho poklonili sa úctivo palatínovi a snemovníkom a odovzdali predsedovi splnomocňujúce jich listiny. Tento odovzdal jich zápisníkovi snemovnímu Išt-vánfyemu, aby jich prečítal. Poslancom vykázal čestné miesto po svojej pravici.

Po prečítaní listín, upozornil palatín prítomných na veľikú dôležitosť tohoto snemu, a na bezočivú dotieravosť nemeckých špehúňov a vyzvedačov. I narádzal, aby sa v tomto sneme tajne rokovalo pri zamknutých dverách, aby všetci prítomní složili prísahu mlčanlivostí, aby podpísali listinu, ktorú zapisovateľ položil na stôl snemovne, a naposledy aby od tohoto času všetci sprisahani dopisovali si s palatínom tajomným písmom, ktorého kľúč je u Nagya.

Keď toto všetko celá snemovňa jednomyslnne schválila a keď sa to všetko ihneď tak stalo, povstal Vešelin i oslovil jak poslancov Apaffyho, tak i ostatných snemovníkov touto ráznou rečou:*)

Bratia najmilejší! Pohnutým srdcom vítam vás, obrátil sa Vešelin ku poslancom Apaffyho, jako poslov najsvetlejšieho kniežata Sedmohradska, medzi strachom a nádejou, že sa Boh všemohúci zlutuje nad nami. Lebo veď nám ide o starootcovské práva a výsady, o vieru, a najvyššie dôležitosť zemskej, čo medzi slzami a kvílením vyznáva slavný nekdy, no teraz rozorvaný a v najväčšom nebezpečenstve postavený národ uhorský, jako to otvorenými očima, keď len nechce slepou byť, pozoruje Europa, no vidíte i vy! — Keď nás porta ottomanská napadla vojnou a kresťanské mocnosti pomoc svoju nám ku obrane neodoprely, keď i vojská jich s najväčším šťastím bojovaly, tak že uhľavny nepriateľ náš, ktorý nás nešťastným osudom sožieral, bol v zmatok prive-

dený a k našemu svrchovanému víťazstvu už nič nechybovalo, krom prenasledovania premoženého už nepriateľa, — keď sa nám už snilo, že čokoľvek národ náš predtým bol utratil, to my všetko teraz dobyjeme nazpät: vtedy, žiaľ Bohu, najjasnejší kráľ náš — koho poradou? to on sám najlepšie zná — bez našej porady, nepamatlivý pod jakými výminkami králi uhorskí dosahujú žezlo vlády, — taký pokoj uzavrel s nepriateľom, ktorého výminky ani krajine Uhorskej, ku ježž prospechu sa vec konala, ani jiným v známosť uviesť nezдалo sa mu byť užitočným. Lebo keďže sú ony počestné, tak niet príčiny, prečo by sa tak mali tajiť výminky pokoja. Nie sme my tak nesmyslní, aby sme predobre nezavôňali a nepredvideli, že kráľ náš si svobody naše za nič nevãží a druhým jich uchvacovať dopúšťa. Preto, keď pre nás niet už viac nijakej nádeje, keďže nám on po predkoch zdedenú svobodu našu závidí, — keďže už len konečne padnúť máme: tedy zhyňme na spôsob Samsona so spoločnou záhubou toho, ktorý posmechu a ľúpeži idúc v ústrety, i posial prečasto dychtil po našej záhube. Svrchovaná potreba nás k tomu donucuje, aby sme sa na teraz tureckej presile podrobili. Vieme síce, že sa to kresťanskému svetu záhadné, ba nepochopiteľné zdať bude, keď si my toho, ktorý bol posial naším najzúrivejším nepriateľom, za nášho pána zvolíme, kráľa ale nášeho za svojho úhľavného nepriateľa pokladať započneme. Keď nám už ubiedeným dokonca inšieho nič nepozostáva, kam nás povedú naše osudy, nasledovať musíme!... Lež všetko toto bez najväčšieho nebezpečenstva konať ináč nemieme, krom tak, keď najsvetlejší knieža Sedmohradský svojim opatrným dômyslom prostredkovanie vo veci tejto na seba prejme. Má sa síce Turek o to požiadať, no čím najtajnejším spôsobom, aby azda nevčasné zamery najjasnejšiemu dvoru rakúskemu vyjavené, jeho zbrojnú silu naproti nám nepripraveným nevyvolaly, a my abysme všetci roztratení v našich vlastných príbytkoch pobití neboli. Naproti tomu, ponevãc dlhá doba času tajnostam voždy osídla strojí, traktat s Turkami posporiť treba. — Krom toho potrebnó nám je opatrne vyjednávať s národom takým, ktorý pod hoslom sladkého

*) Reč táto podľa Bartolomaeidesa z latinčiny doslovne je tu preložená. Pôv.

pokoja tolké národy uvrhol v putá a tolké kráľovstva vyvrátil. Obsah traktátu — jak sa Bohu lúbiť bude — a spôsob poddania sa nášeho zdelí sa vám, bratia premilí, no i vec túto najjasnejšie vysvetlí. Za čo vás teraz kroz vaše svedomie a kroz Boha všemohúceho zaklínam, abyste toto všetko, čo vám je odo mňa svereno, okrem najsvetlejšieho kniežata Sedmohradska, žiadnemu inému smrteľníkovi nevyjavili, ktorému i tak pomáhaj Bôh, jako on národu svojmu pracujúcemu k blízkej smrti, — v tejto veci pomocnú pravicu podá. Po Bohu sám jedine Apaffy — to pred vami úprimne vyznáme, z konečného utonutia nás vytrhnúť môže. Vám sa od nás dostanú veľké odmeny, väčšie ale vášmu kniežatu, — a čo sa pri veľkodušnosti kniežata najvyššie cení — sláva zachovaného kroz neho národa Maďarského, ktorú slávu mu teraz šťastie podáva a ktorú znevážiť bolo by len pre podlého ducha!

Po slovách týchto povstal poslanec Bethlen: Náš pán a najsvetlejší knieža Sedmohradský, ktorého my pri tomto slavnom uhorskom sneme predstavovať za česť si pokladáme, hotový je ovšem dla všetkých svojich síl podporovať snahy sbratreného nám národu: no predovšetkým musíme sa s jistotou presvedčiť, či celý prítomný snem s tým je usozumený, čo sme práve slyšali z úst veľkomožného pána palatína?

Všetci, všetci až do jednoho! volali z miest svojich povstávajú snemovníci i šromotili šablami.

Ujistujem ctených pánov poslancov, že za nami stojí celý národ jako jedon muž, riekol Nádaždy keď sa hluk utíši.

Zemanstvo uhorské je na to pripravené poddať sa Turkovi, ktorému beztak už väčšia čiastka prináleží, mienil Rákóci.

Aspoň nebude krajina tak jako posial roztrhaná na dve poly a pustošená i z jednej i z druhej strany, ozval sa Barkóci.

A či je národ uhorský i pripravený s Austriou sa pustiť do rozhodného boja? tázal sa poslanec Teleky.

Na život a na smrť! odpovedal mu Tököly.

Jako v Uhrách tak i v Horvátsku, dodal Zrínsky.

A či sa krajina uhorská podvolí ročitú daň platiť sultanovi a jak veľkú? tázal sa poslanec Bethlen.

Hotový sme, odpovedal sám Vešelin, sultanovi dávať ročite 60.000 dukátov, a kniežatu Apaffymu pošleme na tento čas darom 30.000 zlatých zo spoločnej pokladnice.

Tak sme na čistom, riekol Bethlen.

Pánovia! obrátil sa Vešelin ku snemovým poslancom, pánovia! listina od všetkých tu prítomných podpísaná uschová sa na skrytom bezpečnom mieste. No teraz je jedon každý prisahou zaviazaný, že rozkazy spravujúceho výboru slepo vykonávať bude. Jestli by sa však neкто spreneveril a stal sa zradcom, ten od každého z nás stíhaný, a kdekoľvek dopadnutý, na skutku smrťou potrestaný bude. Ostatne od tohoto času, nie ja sám, ale výbor z mužov všeobecnú dôveru požívajúcich vecí naše spravovať bude. I vyzývan hneď slavný snem, aby z pomedzi seba tajným hlasovaním výbor tento volil.

I vyvolení sú výborníci.

A keď zápisnica, notárom Istvánfym prečítaná, odobrená bola, rozišiel sa snem.

VIII.

Snem muránsky sa rozišiel. Poslanci Apaffyho, nesúc hojné dary i pre seba i pre knieža, vrátili sa nazpät do Sedmohradska. Nápadné bolo každému, že snemovníci, keď sa jich na zpiatočnej ceste všade zvedaví zemani a meštani dopytovali, čo sa na Muráni konalo a uzavrelo, málo lebo nič o tom hovoriť nechceli a každej určitej odpovedi vyhýbali. Cisárskym prefektom zámkov a komandantom vojska bolo to síce všetko podzrivé; no najatí od nich vyzvedači žiadne isté zprávy o tom dať nemohli. Vitnedy, ktorý ako sa zdalo, v hospodárskych záležitostiach svojho panstva vybral ša do Slovenskej Lupče, v Bystrici sišiel sa „náhodou“ s Nemcom Zahnom, s ktorým mal dlhý dôverný rozhovor.

Na Muráni bavili sa po odchode ostatných snemovníkov za krátky čas daktorí čelnejší mužovia, ktorých bol snem do výboru vyvolil a ktorým vlastne pripadla úloha do podrobna vypracovať celý plán odboja, no i

spôsob jeho prevedenia, vyznačif tiež každému zo sprisahancov istý úkol a okres účinkovania po stoličných a kráľovských mestách.

Výbor tento mal svojich dôverníkov nie len v Uhorsku, Sedmohradsku a Horvátsku, no i v cisársko-nemeckých krajoch, v samej Viedni a nadovšetko v Štyrsku, kde gróf Tattenbach s daktorými zemami pridala sa rozhodne ku zámerom Vešelinovým, složil prísahu a podpísal listinu sprisahancov.

Prvý rozhodný krok mal sa stať v Štyrsku.

Mladuský cisár Leopold mal si brať za manželku Marketu, dcéru arcikniežata Ferdinanda; i zamýšľal osobne sa vybrať pre svoju nevestu z Viedne do Štyrského Hradca. I naloženo bolo od muránskeho výboru sprisahancov Nádaždymu, ktorý mal svoje statky i v samom Rakúsku, a Tattenbachovi, aby s ozbrojenými jazdcami zo zálohu na ceste prepadli cisára a zajatého aby ho uväznili na nektorom opevnenom hrade v Horvátsku alebo v Uhorsku. V páde, žeby sa to nepodarilo, mali zapáliť cisársky hrad vo Viedni a všetky studne v ňom otráviť. Mimo toho mal Tattenbach obstarat potrebné strelivo. Zrínsky a Frankopán mali so svojimi Horvátami dobyť pevné mestá a hrady v Horvátsku a v Štyrsku. Rákóci mal sohnat vojsko okolo Tisy a spojiť sa tam s Apaffym, jako náhle by sa ten vrhnul do Uhier, aby tak spojenými silami zaujali Košice a baňské mestá. A keď sa všetci ostatní velmoži pripoja ku nim, aby porážajúc jednotlivé oddiele nemeckého vojska, pospiechali cez Prešporok rovno do Viedne, a dobyté toto sídelné mesto, jako víťazi ustanovili výminky pokoja.

Toto bol plán výborom ustálený.

Palatín plán tento odboja schválil. I vyslali k sultánovi a vezírovi tureckému zvláštne posolstvo s darmi a s tou prosbou, aby jim čo skôr s válečnou silou prispeli. Ano i do Nemecka vyslali Michala Bóry, prefekta statkov Vešelinovských ku arcibiskupovi Mohučskému, princovi Jánovi Filipovi, pod zá-

minkou ziadat ho o pomoc oproti Turkom, vlastne ale preto, aby jak jeho tak i ostatné kniežatá nemecké, ktorí svoju nevrlosť a nespokojenosť naproti cisárovi zrejme dosvedčovali a po samostatnosti túžili, pre záujmy sprisahancov muránskych získať sa usiloval.

Tak by všetko bolo v poriadku, riekol Tököly po výborovej porade, kde sa na hore udanom pláne boli usniesli. No, musíme sa usilovať, by sme i všetko duchovenstvo ku našej veci pripútali a k tomu ho primali, aby, keď príjde doba, kázalo najme i slovenskému ludu so zápalom krížovú vojnu proti Nemcom. I pevne verím, že zvíťazif musíme.

A mne s Tattenbachom pripadá teda prvá úloha, riekol Nádaždy.

Tak je! Bóh vám pomáhaj, vzdychol si Vešelin.

A junácko šťastie, jako mój svokor bán Zrínsky hovorí, dodal Rákóci.

Spolahnite sa na nás, my ju vykonáme, jako náleží, ujšťoval Nádaždy.

Audaces fortuna juvat, riekol Vešelin a rozpustil výbor.

Na rozkaz palatínov boli i všetci jeho úradníci gazdovskí tvrdou prísahou k mlčanlivosti zaviazaní, a každému z nich vykázané bolo pole účinkovania. Nagy naliehal predovšetkým, aby zbrojou, strelivom, potravnými zásobami čo najlepšie všetky hrady Vešelinovské zaopatril. Vitnedy dostal úlohu tú, aby kniazstvo gemerské, ktoré v tom čase s malými výminkami bolo protestantské k odboju v prospech milovanej vlasti, a s kniazstvom spolu i obecný lud úsilne podnecoval. Vitnedy bola úloha táto tak po chuti, že sa mu od radosti až oči iskrily. I zaklínal sa na Boha a na dušné spasenie, že on úlohu tú na vlas prevedie.

Nagy schvaloval horlivosť Vitnedyho; Istvánfy ale krútil hlavou: Daj Boh, aby ste sa v ňom nesklamali. Ale dajte si naň dobrý pozor, lebo mne sa všetko len tak vidí, že je to líška, plná falše a úskoku.

(Pokračovanie nasleduje.)

Trávnica.

Beda mne, prebeda! od druhej nedeli
Až po dnes ho moje oči nevidely;
Od rana deň po dni až hen do večera
Uplakané oko šuhaja vyzera.
Vzdychám, trúchlim, darmo! Čože sa mu stalo?
Veru ho nejaké nešťastie potkalo. —
Pridže, prid Samuško, moje potešenie,
Tvoj pohľad mi moje žiale rozoženie.

J. Chalupka.

Príroda na Slovensku.

Plesá západných č. slov. Karpát, menovite Tatranske.

6. Morské oko, č. pleso Zelené.

Pleso toto nachádza sa vo vidieku kežmarskom, v kraji veľmi peknom a romantickom. Od mesta Kežmarku je vzdialené 7 hodín, alebo 1½ zemep. míl. — Veličzné bralá a ozrutné skaliská obklučujú ho do pol kola. Staneme-li si na západnú stranu plesa, vidíme ho pred sebou vcele rozprestrené. Pobrežnú kotlinu jeho tvoria veľké, zubom času a vplyvom náhod prírodných sem z hora naválané skaliská žulové. Tu i tam podobné kusy žulové z popod vody von vyzerajú. Meno svoje obdržalo od zelenosti, ktorá sa z vody jeho odráza. Na východnej strane má pleso toto svoj výtok, ktorý spojac sa s výtokami Černého a Bieleho plesa dáva pôvod potoku Biela voda, ktorý zdola Kežmarku do Popradu padá.

Podoba plesa tohto je vo smere západovýchodnom podlhovastá; povrch jeho môže as 300 krokov obnášať; zhlbka neni všade rovnaká, v prostriedku môže dakoľko siah obsahovať.

Voda v plese tomto je čistá a priezračná, tak že i najmenší žulový kamenček na jeho dne poznať možno; je studená, chutná a pitná, ale zelená. Smaragdovú svoju zelenosť ale ztratí, keď z nej do nádoby načremo, kde sa oku nášmu objaví sťa čistá, obyčajná, prameňistá voda. Preto od prírodopýtcov a skúmatelov tejto vody o jej zelenosti rozličné mienky sú vynesené, ale všetky predca ne-

môžu žiadnej istoty podať. Nektóri túto zelenosť pripisujú zelenému roždiu (*Pinus montana* L.), ktoré tu na severnej strane plesa v hojnosti rastie; ini ju pripisujú pannenským čili živým vlasom, ktoré sa na dne jeho nachádzajú. Na plese tomto najme do očí padá deväť zelených pásov, na ktorých voda svojou zelenosťou sa zvlášte vyznačuje, a ju celému plesu zdeluje. Jaký vplyv má príroda na tieto pásy, a čo vlastne zelenú barvu vody spôsobuje, ešte dosiaľ nikto dost zrejme nedokázal. Asnad opravdivá a skutočná príčina zelenosti tejto spočíva v hlbokých žriedlach plesa ukrytá.

Roku 1662 pleso toto sa veľmi rozvozdnilo a všetko okolie zaplavilo. Pri povodni tejto utrpely veľikú škodu okolité osady, najme okolo Kežmarku.

V okolí plesa tohto rastú mnohé liečivé byliny a korene jako: rebarbara, angelika, encian, skalná ruta atd.

Asi 400 siah výššie plesa nachádza sa tak zvaná medená lavica; je to v žule as na jednu siahu široké ložisko rudy medenej. Medzi touto lavicou a plesom je ohromná, takmer po celý rok sňahom naplnená prepašť. Tuto nahromadený sňah v prostred leta začína sa rozpúšťať, a síce od dola na hor, tak že dolu v prepašti spravi sa od zemi v ňom veľiká brána a chodba, zakiel na povrchu jeho smele a pohodlne chodiť možno.

V nektorých spisoch, v ktorých od cudzincov Karpáty popísané bývajú, najme pri

popise Tatier od Buchholza spomina sa pri plese tomto dajaká lazurová chodba, čili ložisko lazurového kameňa, a síce takto: „U päty najvyššieho končiara, ktorý sa tu pri plese nachádza na lavej strane, bol jeden veľiký kameň, pod ktorým sa chodba lazurová nachádzala. Neskôr ale vchod tento bol od cudzincov prezretelne a tajobne zamurovaný, aby nik na stopu neprišiel, z kade oni svoje poklady berú“. Následkom tohto spisu už mnohí cudzinci pleso toto navštívili a tie najprísnejšie priezorby tu podujali, ale žiadon znak nejakého lazuru, tým menej dajakého ložiska lazurového nenajšli. Preto všetko toto prislúcha do krámu pohádok, ktoré staré babky o! bohatosti a pokladoch Tatier v dlhých zimných večeroch svojim domácim rozprávať zvykli.

7. Pleso Červené.

Pleso toto leží severne od predošlého Zeleného pod strmým a neprístupným vrcholom Kráľová Hoha (nie ale Kráľová Hoha v šlagendorfských horách.) Od tohto plesa je znamenitá vyhládka na predošlé pleso. Svoje meno obdržalo od červenosti, ktorú jeho voda odráža. Červenosť táto pochádza od železného okeru, s ktorým pobrežné žulové skaliska a dno plesa pokryté sú. — Medzi skaliskami, ktoré pleso toto do pôl kola obklučujú, nachádza sa tiež tak zvaná kruchliková *) väža (Karfunkelthurm), ktorá ho delí od plesa Čierneho a Zeleného.

*) Kruchlik, karbunkl, karfunkel je drahokameň.

Pleso Červené je od plesa Zeleného čili Morského oka kroz 200siahovú vyvýšeninu oddialené. Oproti nemu na severozápadnej strane Karpát leží veľké Rybie pleso. Vyštúpime-li hore vyššie Červeného plesa, príjdeme do úzkej doliny, kde sa zas iné, ale veľmi malé pleso nachádza.

Chôdza od Zeleného ku Červenému plesu cez spomenutú vyvýšeninu je veľmi obťažná a nebezpečná. Musíme ísť cez husté roždie, pri čom opaterne z haluzu na haluzu stúpať musíme, bo pod haluzami nachádzajú sa i tam veľké priepadiská. Možno síce ešte i druhou cestou sem prísť, totiž výmolami skalnými, ktoré vylievajúca sa voda z Červeného do Zeleného plesa učinila, a v ktorých rozličné skaliska nahromadené sú, po ktorých sťa po schodoch možno preísť. Ale chôdza táto je o mnoho obťažnejšia nežli prvá.

V okolí Červeného, Zeleného a Rybieho plesa nachádzajú sa ložiská rudy železnej.

Červené pleso není veľmi veľké a ani hlboké. Jeho poloha má s polohou Zeleného plesa veľikú shodu (podobu). — V dierach tu nahromadených skalísk zdržuje sa mnoho mrmlošov (Murmeltiere), ponevač si tu pohodlne svoje hniezda urobiť môžu.

Hory, ktoré Červené pleso obklučujú, spojené sú s druhými, ktoré Biele pleso obklučujú, činiac hrozitánsku refaz, ktorá sa na ďaleko, až hen po Karpáty rozprestiera.

F. R. Russel.

Literárne-umelecko-vzdelanostné dopisy.

Od Bakoňa, 7. septembra. Dobrý časopis podobá sa tatránskemu prameňu kríšťalovej vody; čím viac z neho črpá sa, tým viac pribýva jej, a požívajúcemu dáva nenasiteľnú chuť a posilu i pre ducha, i pre telo v nevidanej miere. Komu že není v sladkej pamiatke naším velikánom Štúrom až po rok 1848-mi vydávaný Orol tatránsky! Spomnite si naň súveki bratia, a iste, že sa vám veľkom zvráskované čelo vyhladie, prácou snáď primusenou zmeravené údy vaše vystrú lá

a duch váš snáď neprajnými okolnostami ohromený, schopí sa vozpäť do prežitej mladosti, myšlienok, nádejí a viery. Tie krásne, vábne a skutočne oživujúce povesti z dávno-večnosti našej; tie veľbným citom z najčistejšieho rodolubstva tekávavšie básne a spevy našich veľumov, ktoré Orol tatránsky na kriedlach svojich k životu svojmu hlásavším sa Slovenskom roznášal, iskrily tým posvätným ohňom a zápalom čo národne zmrzých ku cítieniu kriesil, odnárodných v prvotnej lá

ske utvrdil, pre rodolubstvo prenasledovaných potešil, a za právo národa do borby chystajúcich sa, zmužilostou a odhodlanosťou nadechnul. Bystroumným Dobsinským a neskôr neoceniteľným Paulinym vydávaný Sokol, bol pravým nástupcom Orla tatrárskeho. Na jeho miesto obdržali sme opäť Orla.

Vítaj nám teda mladý Orol náš vekovitých Tatier! Doletuješ i ku bakoňským horám, abys darmi tvojimi obživil i tvojich proti vlastnej vôli tam zatáraných, neplašiac sa duchov Šobryho a Milfaya. — Tvoje doterajšie dary sú nám a môžu i byť zárukou tej istoty, že sa staneš pre Slovákov tým čo bol Orol tatrársky onehdá: prameňom vyššieho a zápalu plnšieho života. Ťažko, veru že ťažko postrádať umotvory našich za onoho času mnohosľubných spevcov a povestníkov, jejičžto nadaný duch v rýdžich prácach na málo sa objavivší, už doteraz o mnoho krajších výsledkov mať mohol. Nač skrývajú sa výtvyry nášho vysokoduchého Samoslava, Bohdana Hroboňove v tichej, trudnej samotnosti, keď sa môžu a dajú kochať s nimi tisíci a tisíci z predošlosti na prítomnosť, z prítomnosti na budúcnosť. Umotvory Hroboňové sú čosi zvláštneho; každé slovo jejič na váhu dané vážilo by centy. Doteraz z nich bohužiaľ málo vo verejnosti. Či snáď nestojí už jemu mileny hájik Diel, miestčko to jeho dumania? Nemožno, žeby Hroboň nás za pominulých dvacať rokov nič nebol nadu-

mal, nič nebol spieval, keď je spev najmilšie jeho potešenie.

Kde je medzi mnoho jinými i náš dakedajší Bohuslav Nosák, na ktorého v Orle tatrárskom podávané práce obecenstvo sfa včela na mäd svoj liplo. Dvacať rokov už tomu, čo o ňom ni reči, ni slychu, ni sledu. Veliká to strata naša i žiaľ i za ním, i za jeho prácami. — Ktosi povedal kdesi, že Slováci doteraz už dosť naspievali sa, a tak nutno, aby vraj spievanie jejič zamenily činy. No nech len i spievajú i konajú, lebo práca národa slovenského za život svoj, je práca horká, mnoho žlče vynucujúca, — potrebuje teda osladkovanie keď nemožno zdarilým výsledkom na vonok, nuž aspoň možným, mohutným spevom a prisnejšie zjavy života jeho zozrkadlujúcimi povestami medzi sebou. Nuž ťaže sa teda vy pod posvätnými lipami Tatier driemajúci spevci a povestníci naši! Skladajte hrivny genia vášho na posvätný oltár umenia slovenského, podobne zlatouštemu Sládkovičovi a hodnému spisovateľovi poviestok našich. Udríte na struny odpočívavšieho varyta, a zaozoňte poznovu obstojateľstváim primerané piesne a povesti mohutnou mladosti silou. Duch nestareje; ukonaný v starnúcom tele, povznáša sa zas ku mladosti. A ty Orol náš, pušťaj sa smelo na kriedla, jak v búrke čierne oblaky; otáčaj bliskavé zraky a stráž prisne tie tatrárske siedla. —

Vrbický.

Vyzvanie

k pristupovaniu do zakládajúceho sa „nakladateľského spolku pre vydávanie slovenských kníh“ vo Velkej Revúci.

Vedomo, že literatúra najvernejšie a dôkladnejší obraz osvety a vzdelanosti národov poskytuje, na ktorom predstavujú sa pred oči súdnych pozorovateľov dejiny a skutky na poli ducha vyvinuté, kde príhody prežitej minulosti sa jako by v zrkadle zobrazujú, zjavy a podniky prítomnosti vysvetľujú a osudy zkrýtej budúcnosti pripravujú.

Povedomie toto spravuje všetky terajšie vzdelané národy a obzvlášte tie, ktoré na čele pokroku stoja, aby úlohu svoju, na mieste medzi národami človečenstva zaujatou,

srdečne vyplnili a aby si vydobyli čestného mena v pamiatke ľudského pokolenia. A do šlapajú týchto, so zásadami kresťanskými, pousiloval sa vstúpiť i národ náš slovenský, ktorý dakedy — v dobách krajšej minulosti v spolku s bohatýrskym národom českým — zastakvel a zajasal sa na obzore národov v osvete a svobode pokročilých, no pre udalosti a okolnosti smutné, od ktorých sa s bôlom odvraciam, s obzoru toho ztratil sa, aby až v stotletí našom svatým namáhaním a obetiami nahradil ztraty utrpené, zahojil rany nezacelené i vydobyl **si potrebnú osvetu**, ktorej sa jiné od neho šťastnejšie národy radujú a ktorou sa pred ním vychvalujú!

Nikto zajiste upierať nebude, že osвета nám potrebná je, jako ani to, že v tomto čase pokračovanie v osvete s nemalým namáhaním spojené je; nikto, menovite z nás Slovákov, ktorí známe krušné postavenie svoje. Lebo keď dnes všetky národy staby o závod usilujú sa prevýšiť jeden druhého napínavým vynakladaním síl potrebných a spôsobilých v dielnach osvety; keď dnes len národ osvietený vymáha si uznanosti a vážnosti a vývin národný podľa moci a pružnosti duchovnej cení sa: je pre náš národ, ak chce svojim potrebám a požiadavkám časovým vyhovieť, neodkladnou a nevyhnutnou vecou pokiaľ možno a čo skoršej postarať sa o svoj všestranný rozvoj literárny!

Najvýdatnejším a najsúcejším prostriedkom k šíreniu vzdelanosti medzi národom je **vydávanie dobrých kníh**. Ponevác pak na Slovensku ani veľkodušných nakladateľov niet, ani založená Matica väčší náklad kníh nateraz ešte viesť nemôže; ďalej ponevác z pracujúcich tlačiarň jedna náklad nedáva, druhá len čiastočne: neváhali nižepodpísaní, po náležitom uvážení okolností, pristúpiť k zakladaniu potrebného „**Nakladateľského spolku pre vydávanie slovenských kníh**“ so sídlom vo **Veľkej-Revúci** a patričné stanovy dať vypracovať, ktoré po tieto dni odošlú sa Vys. kr. uh. ministerstvu osvety a bohočesti na potvrdenie, spolu ale cestou novín slovenských vyzvať všetkých, ktorým rozkvet literatúry našej na srdci leží, aby k spolku tomuto pristupovali. Hlavné odseky jeho ustrojenia sú nasledujúce:

1. Cieľ spolku: v hraniciach stanov rozširovanie osvety a vzdelanosti medzi ludom slovenským skrze vydávanie a predávanie slovenských kníh, do všelikého oboru písomníctva patriacich.

2. Poskytovanie spisovateľom slovenským spôsobu svoje spisovateľské práce k obecnému užitku môcť uvnrejšovať, tak žeby pri tem i oni slušne odmenení boli.

3. Spolok bude pozostávať z riadnych a čestných členov. Riadnym členom môže byť, každá samostatná, svojho práva a bezúhonná osoba, ktorú výbor do spolku prijme. Každý riadny člen musí vložiť jako vklad najmenej 10 zl. do pokladnice spolkovej,

4. Záležitosti spolku bude spravovať valné shromaždenie a výbor so spolkovými úradníkmi a ústrojmi.

5. Hlavnou úlohou výboru bude, vyzývať spisovateľov, aby sa hlásili, kto v jakom obore pracovať chce; on má prijímať spisy a dávať pod súd ním ustanovených sudcov, prijímať posúdenia a rozhodovať, ktoré spisy majú sa dať tlačíť, určovať honorar pre spisovateľov alebo odkupovať ich diela, ďalej vyjednávať s kníhtlačiarňami a určovať predajnú cenu knihám.

6. Od vkladných peňazí chce spolok platiť od 6%—12% ročných úrokov; z čístejšého zvyšku stiahne sa 5% do rezervnej základiny, 5% na dobročinné ciele, 5% na odmenu patričných spisovateľov, 40% na dividendu vkladateľom.

7. Spolok, kadenáhle jeho stanovy obdržia vrchnostenské potvrdenie, ustrojí sa definitívne na 12 rokov. Na ten prípad akby sa spolok z akejkoľvek príčiny rozišiel, to čo z rezervnej základiny po zapravení všetkých farch ostane, oddá sa Slovenskej Matici na penzie pre slovenských spisovateľov, ich vdovy a siroty.

Vyzývame Vás tedy, Bratia Rodinní! ešte raz ku pristupovaniu do spolku zakladaného a k uskutočneniu cieľa na čele vystaveného. Nádejeme sa, že i Vy presvedčení ste o tom, že spolok tento hoden je účastenstva; nože dokážme i pri diele tomto krásnom

pred svetom, že nám skutočne ide o zvelebenie a česť národa slovenského; použijeme príležitosti a času i v smere tomto. **skrze horlivé vydávanie kníh a podporovanie spisovateľov**, na pozdvihnutí národa nášho, menovite jeho literatúry účinkovať!

Prihlasovanie prijíma na ten čas **Vysokouč. p. Samuel Ormis, dočasný predseda spolku, profesor vo Veľkej-Revúci.**

Spolok započal už s Božou pomocou účinkovať, dajúc do tlače **Výchovovedu od Sam. Ormisa**, podobne prichystano je viacej diel jako **Mythologia slovenská od Petra Kellnera Hostinského**, roman z dejepisu Uhorska od Boh. Nosáka, **Lučba od Dr. Zocha**, **Dejiny literatúry česko-slovenskej od H. G. Lojku**, **Prirodopis od Jozefa Kv. Holuba** a j.

Vo Veľkej-Revúci dňa 14. Aug. 1870.

Samuel Ormis, dočasný predseda. **Ján Kordoš**, dočasný pokladník. **H. G. Lojko**, dočasný zapisovateľ. **Peter Kellner**. **August Šulek**. **Pavel Dobšinský st.** **Štefan Homofa**. **Daniel Gallay**. **Dr. Ivan Br. Zoch**. **A. Šesták**. **Ján Maliak**. **Bohuš Nosák**. **Pavel Krmann**. **A. H. Škultety**. **Mieroslav Koralevský**. **Karol Viest**.

Literárne, umelecké a vzdelanostné zprávy.

Reč, ktorou VIII. valné zhromaždenie **Matice slovenskej** dňa 24. augusta 1870 zahájil **Viliam Pauliny-Toth**, vyšla v T. Sv. Martinskej knihtlačiarňi. Pán I. podpredseda líči v nej smutné behom predošlého matičného roku vzhľadom literárneho spolku tohoto udávajú sa nehody, ale spolu pozdvihuje myseľ našu tak skvele a praecizne živými farbami nakresleným udávaním pokroku Matice v roku predošlom, že sme nutení pánu Bohu za všetko to ďakovať, a vypovedať: buď mu vo všetkom chvála!

I tretie slovenské **gymnasium** vo **Veľkej Revúci** vydalo svoj program na rok 1870, v ktorom okrem všelijakých vnútornej ústrojnosti ústavu samého sa týkajúcich zprávy a dátok obzvlášte dve na začiatku programu samého uverejnené práce vynikajú. Prvá je od Dr. Iv. Br. Zocha o „Novom spôsobe vyučovania v písaní a krásopise“ druhá ale a síce: „Prípis v záležitosti sriadenia vierovyznanského semeniska učiteľského, rozposlaný na všetky cirkve ev. a v slovenské v Uhorsku,“ podpísaná je Jánom Franciscim, hlavným dozorcem a Aug. Hor. Škultetym na t. č. správcom. Poslednejší článok je pre nás a naše pomery veľmi významným. My národ slovenský sme národom kresťanským, znajúcim že človečenstvo nikdy nikde k ničomu neprišlo, kde mu nesvietila hviezda Božstva; keď ale z našich škôl má byť vyhnaná náboženskosť a colorit confessionálnosti, tu povstane spolu i Revúca a povedá: majte si, čo zamýšľate, ale my sa, hoc sme

na holej dlani nemajúci nič, k vám nepriznávame, a keď to už i v Austrii i v Uhorsku zákonom viac menej zavedené je, že majú byť školy i tie najnižšie ustrojené bez každého charakteru náboženského, tak si my radšej od fundamentu založíme školy vlastné lež by sme sa poddávať mali chůtkam smeru teraz len u nás jestvujúceho. — Mne osobne známy pruský minister osvety a vyučby Mühler nikdy nedopustil poslať neconfessionálnosť školy národnej, a my sa s nim úplne srovnávame, hoc je to i protivné s náhľadý státnikov našich. — Keď sa ale u nás i pri učiteľských praeparandiách neconfessionálnosť zavádza, dobre majú protestanti, keď si vlastné confessionálne praeparandie zakladajú. Velko-Revúcke semenisko má však pre slovenský národ tým väčší význam, že má byť slovenským. Evanjelici mali poslať tri učiteľské semeniská: nemecké v Horních Levároch (Ober-Schützen) a maďarské v Soproni a v slovenskom Niredháze, i prichádza teraz Revúca aby spojila so svojim gymnasiumom semenisko učiteľské výlučne confessionálne pre evanjelikov slovenských. — Želali by sme, keby i katolíci slovenskí dač podobného podujali. My sme všetci jedno, bo medzi námi každý dovoľí keď vypovieme, že nám len vtedy z ohľadu školstva dobre bude, keď sa vospolne bez ohľadu na speciálne vierovyznanie pri terajších školských pomeroch na kresťanstvo **vôbec** a na confessionálnosť podopierať budeme, a náš kresťanský charakter si **obzvlášte** u učiteľstva vytrhávať z pod nôh nedáme.

Predpláca sa u redakcie v Turé. Sv. Martine :
celoročne 5 zl. 50 kr., polročne 2 zl. 80 kr., štvrťročne 1 zl. 50 kr. — Pre žiakov celoročne 4 zl. — Vychádza ročne vo 12 sošitoch 4—5 hárkov silných každého mesiaca na veľikej štvorke

Nakladateľ Ján Kalinčák. — Knihtlačiarско-účastinársky spolok v T. S. Martine.